

2022-05

jaargang 53
nummer 5
juni 2022

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

Zaterdag 18 juni 2022
Anton Constandse lezing en huldiging
van de Vrijdenker van het Jaar,
zie pag. 1

Geen
boodschap
aan wonderen

Doorstaat het
verleden de
woke-storm?

Katholiek
activisme in
Europa

Heeft Morgan
Freeman afgedaan
als God?

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur

bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

DE AUTEURS EN VERTALERS VAN DIT NUMMER

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af*, *Beter weten - filosofie van het ecohumanisme* en *De vrolijke feminist*.

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources medewerker, studeerde sociologie en (deels) rechten, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur, hoofdredacteur a.i. en opmaker a.i.; donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van de Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Willem Havers (Dordrecht 1865 - Den Haag 1946) werkte in het drukkerij- en bakkersbedrijf; was onafhankelijk socialistisch publicist en voorzitter van onze vrijdenkersvereniging De Dageraad.

Courtney Heard is een Canadese moeder, ondernemer, web designer en marketing manager die blogt op Patheos onder de naam Godless Mom; zij heeft ook een website courtneyheard.com

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oudvoorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn nieuwste boek heet *Tirannenmoord, Van Caesar tot Hitler*.

Jan Willem Nienhuys (Den Haag 1942) was universitair docent wiskunde (T.U. Eindhoven), is schrijver en vertaler en is secretaris van Skepsis en redacteur van Skepter.

Riana Zandbergen (Rijnsburg 1956) is bestuurder geweest van grote organisaties, inmiddels gepensioneerd. Geïnteresseerd in gelijkstellen en gelijk behandelen van groepen en mensen, in het bijzonder van vrouwen en mensen met kleur.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

Allen hartelijk dank voor hun bijdrage(n)!

Bezoek onze
website
devrijgedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER

Voor: Algemene Jaarvergadering 14 mei 2022.
Achter: De Vrijdenkersdag, 14 mei 2022 en de sprekers bij die gelegenheid: Bart Collard, Sebastien Valkenberg, Sujet Shams en Floris van den Berg.

Anton Constandse Lezing en huldiging van de Vrijdenker van het Jaar zaterdag 18 juni 2022

Locatie: **Academiegebouw**

Domplein 29, 3512 JE Utrecht.

U wordt verzocht zich tijdig aan te melden via onze website.

Niet-leden betalen €15,- aan de deur.

De atheïstisch-humanistische vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte, bestaand sinds 1856, organiseert jaarlijks een lezing ter nagedachtenis van Anton Constandse, gevolgd door de huldiging van een Vrijdenker van het Jaar. Dit evenement staat altijd garant voor een interessante middag.

Dit jaar zal de schrijfster **Lale Gül** worden gehuldigd als Vrijdenker van het Jaar.

Programma

13.30 uur – Inloop met koffie/thee.

14.00 uur – Welkom en opening door Stanley Bakker (voorzitter DVG).

14.10 uur – Anton Constandse lezing.

15.00 uur – PAUZE

15.15 uur – Laudatio van Lale Gül, Vrijdenker van het Jaar, door de DVG-voorzitter.

15.30 uur – Interview met Lale Gül.

16.30 uur – Vragen publiek aan Lale Gül.

17.00 uur – Afsluiting en na-/bijpraten aan de bar.

Lale Gül (Amsterdam, 3 november 1997) is een Turks-Nederlandse schrijfster. Zij groeide op in een streng-islamitisch gezin in Amsterdam-West. Haar schooltijd doorliep ze aan de protestants-christelijke Paulusschool (2001-2009), een basisschool in Slotermeer, en het Hervormd Lyceum West (2010-2016) in de wijk Slotervaart. Gül studeert sinds 2018 Nederlands aan de Vrije Universiteit. In haar jeugd ging ze doordeweeks naar school, in het weekend naar de koranschool van Milli Görüş (2004-2015).

In februari 2021 publiceerde ze haar autobiografische debuutroman *Ik ga leven* waarin ze afstand neemt van haar streng gelovige opvoeding.

Na de publicatie werd Gül vanuit extremistische islamitische hoek ernstig bedreigd. Ook binnen haar familie werd het boek kritisch ontvangen. Hoewel ze in eerste instantie zei in haar ouderlijk huis te blijven wonen, besloot ze later diezelfde maand dat dit geen optie meer was.

6 mei 2021 werd Gül genomineerd voor de Pim Fortuynprijs. 20 mei 2021 werd de winnares van deze wisselbokaal voor dat jaar Fidan Ekiz aangewezen, die in 2019 ook al genomineerd was voor deze prijs.

Voor *Ik ga leven*, haar eersteling, toonden meerdere producenten, voor zowel een film als een serie, belangstelling. Voor het boek ontving zij in 2021 de NS Publieksprijs.

Gül is regelmatig te gast in verschillende talkshows. Sinds juli 2021 heeft Gül een vaste wekelijkse column in de zaterdageditie van Het Parool. In haar eerste publicatie als columnist vertelde ze bezig te zijn met haar tweede boek, dat zal gaan over de nare nasleep van haar eerste boek.

In november 2021 begon Lale Gül de gelijknamige podcast *Ik ga leven* met wetenschapper Ömer Uyar. Daarin bespreken zij allerlei onderwerpen uit onder andere de actualiteit, cultuur, religie en wetenschap.

In december 2021 riep het opinieblad Elsevier Weekblad Gül uit tot Nederlander van het Jaar 2021 vanwege haar "grensverleggende boek". [Bron: Wikipedia]

De Vrijdenker

jaargang 53 • nummer 5 • juni 2022

I N H O U D

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker / Informatie De Vrije Gedachte	Redactie/Bestuur	cover
Programma voor de Anton Constandse lezing en de huldiging van de Vrijdenker van het Jaar	Bestuur	1
Van wie is het verleden?	Floris van den Berg	3
Satan meer filmgeniek dan God	Maarten Gorter	6
Niets heilig aan wonderen	Anton van Hooff	9
Teilhard snapt niet hoe evolutie werkt	Jan Willem Nienhuys	12
Een reactionaire agenda voor Europa	René van Elst	14
Van bijzonder naar gewoon hoogleraar	Anton van Hooff	18
Videoboodschap van Prof. Mr. Jeroen ter Voorde aan de AJV (transcriptie door René van Elst)	Jeroen ten Voorde/RvE	19
Een nieuwe vraag voor Atheïsten (vertaling René van Elst)	Courtney Heard/RvE	22
De onzedelijkheid in den Bijbel (gedigitaliseerd door René van Elst)	W. Havers/RvE	24
Algemene ledenvergadering 14-05-2022 De Vrije Gedachte	Jaap van Dijk	30
Ingezonden brief, reactie op K. Ringeling	Riana Zandbergen	32
De auteurs van dit nummer / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	cover

Ons YouTube-kanaal is:

<https://www.youtube.com/channel/UCGBnWeBA14MF2n90nyQqzLw>

Beter dan deze link over te tikken, kunt u in Google zoeken naar **youtube devrijegedachte**, dus met de verenigingsnaam aaneengeschreven.

De videoboodschap van Prof. Mr. Jeroen ten Voorde, waarvan u een transcriptie in dit blad vindt, kunt u zien en horen op ons YouTube-kanaal. Dat geldt ook voor de video van de Vrijdenkersdag van 14 mei jl..

Verder kunt u op ons kanaal diverse video's zien van Vrijdenkersdagen en Anton Constandse-lezingen, alsook een aantal gedigitaliseerde VHS-tapes van evenementen uit het verleden.

Woke wars, een woke beeldenstorm in de museale wereld door **Floris van den Berg**

Van wie is het verleden? Van de huidige westerse staten met hun grote internationale musea? Van de landen waar al die objecten honderden jaren geleden vandaan zijn gekomen? En op welke manier ging dat dan? Roof? Gedwongen verkoop? Illegale opgravingen? Of is er meer aan de hand?

Ruurd Halbertsma, *Roofkunst*, p. 11.

In klas vijf gymnasium toog ik mee naar Rome – hoewel ik graecist was – waar we met de klas vele Romeinse ruïnes bezochten. Als gids had ik het boek *Rome* van Louis Couperus, die in lyrische beschrijvingen, zowel in zijn romans als in zijn reisverhalen, het puin uit de oudheid tot leven wakte met veel aandacht voor de decadentie van het laat-romeinse keizerrijk. Couperus' roman *De berg van licht* (1905) is daar een hoogtepunt van. Toen wij in de Romeinse badplaats Ostia waren, vertelde de lerares klassieke talen dat zij daar eens eerder met haar vriend was geweest en dat zij allebei een steentje uit een Romeins mozaïek hadden meegenomen: roofkunst dus. Bij het navertellen voel ik weer de overdonderende verontwaardiging over zoveel barbarij. Ik weet helaas niet meer of ik destijds de moed had om hier wat van te zeggen. Ik heb de neiging om het verleden mooier te maken door te hopen dat ik mijn verontwaardiging geuit heb. Ik roep hierbij de Mnemosyne, de muze van herinnering aan. Maar net als de goden bestaan ook de muzen niet. Die muze is wel een mooie brug naar waar ik heen wil, naar het boek *Roofkunst* (2021) van **Ruurd Halbertsma**, omdat het is opgedragen aan Mnemosyne.

Wie de afgelopen tijd wel eens in een museum geweest is, kan de museummetamorfose haast niet ontgaan zijn. Er is een morele metamorfose gaande, waarbij het woord dekolonisatie de boventoon voert. Musea zijn het front van de ronkende woke wars waarbij de witte man als historische onderdrukker zoveel mogelijk het veld moet ruimen, alles divers en inclusief moet zijn en kunst moet passen binnen het morele perspectief van de Social Justice Warriors om niemand, maar dan ook helemaal

niemand, mogelijksterwijs emotioneel ongemak te bezorgen, maar waarmee ontzettend veel ergernis wordt gewekt bij de argeloze museumbezoeker. Dat deze tendens zal leiden tot lege musea is een onverbiddelijke logica. De voorkant van de eigentijdse roman *Roofkunst* van Halbertsma neemt alvast een voorschot: we zien een museumzaal, met een rood afzetkoord en drie lege sokkels. De Leidse sleutels op de middelste sokkel doen vermoeden dat het verwijst naar een van de vele musea van deze sleutelstad. De kunst is uit het museum verdwenen, ofwel geretourneerd naar het land van herkomst of naar het depot verbannen omdat de aanblik ervan vanuit een politiek correct standpunt gezien op de een of andere manier aanstootgevend zou zijn. Aan een leeg museum kan niemand aanstoot nemen.

Leesbaar

Ruurd Halbertsma is conservator van het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden en hoogleraar archeologie aan de Universiteit Leiden. Dat hij een roman zou schrijven ligt niet direct in de lijn der verwachting, maar die roman is er wel: *Roofkunst*. Het is een veelzijdig boek: een Leidse sleutelroman, een historische roman, een spannend jongensboek en een maatschappijkritisch boek over

woke. Het belangrijkste element van een roman is, vermoed ik, leesbaarheid (al is een van de beroemdste romans, *Ulysses* van James Joyce, nu net geen gemakkelijk leesbaar werk). Ik bedoel dat als je als wetenschapper een punt wilt maken, je dan een paper publiceert of, met

meer maatschappelijke impact, een opiniestuk of ingezonden brief schrijft. Halbertsma kiest echter voor het genre van de roman. Het mooie van een roman is dat je daarin de veelkantigheid van een thema kunt belichten. Een nadeel is dat niet altijd, of niet door elke lezer, een duidelijke (en juiste) conclusie uit het boek wordt getrokken.

Ik ontmoette de auteur in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden waar wij een onderhoudend gesprek hadden, over Leiden, het museum, de Leidse universiteit en woke. Halbertsma overhandigde mij bij die gelegenheid een exemplaar van zijn boek. In de trein terug begon ik daar direct in te lezen, en dat deed ik met veel plezier en interesse. De hoofdpersoon van het boek is Tjalling Kingma, die als conservator verbonden is aan het Rijksmuseum van Oudheden (RMO). Hij krijgt te maken met woke studenten die tijdens colleges in het museum niet alleen kritische vragen stellen, maar zich ook misdragen. De kritische vragen betreffen de herkomst van de collectie of delen daarvan: hoe is het te rechtvaardigen dat in een Nederlandse provincie stad onder de zeespiegel kunstschaten uit de Egyptische en Grieks/Romeinse oudheid te vinden zijn?

Dat is een interessante vraag. Ik herinner me de eerste keer dat ik het museum bezocht. Ik logeerde bij mijn neef Theun in Zetten en op een dag nam mijn tante ons mee naar het museum. Het eerste dat ik me herinner waren de verse krentenbollen die wij onderweg kregen. Van het museum herinner ik me de mummies en sarcophagen. Toen ik jaren later geschiedenis studeerde in Leiden, was er tijdens het vak Oude Geschiedenis een rondleiding door het RMO. Nooit heb ik me afgevraagd, in geen enkel museum: hoe komt die kunst daar? En, als we weten hoe die kunst daar komt, kun je de vraag stellen of het moreel gerechtvaardigd is dat die kunst daar is. In dit verband het meest tot de verbeelding sprekend zijn de **Elgin Marbles**, de beelden van het Parthenon in Athene die pronkstukken in het British Museum zijn.

Spannend

In *Roofkunst* komt een raamver telling voor over de Nederlandse militair-ingenieur Jean-Emile Humbert (1771-1839) die werkzaam was voor de Tunesische regering en die toestemming kreeg voor het verrichten van

archeologische werkzaamheden en het verzamelen van objecten. Het is de verzameling van Humbert die de basis vormt voor de collectie van het RMO. Halbertsma zelf is gepromoveerd op het bestuderen van de collectie van Humbert. Woke studenten zijn van mening dat de objecten in het RMO niet in Nederland thuishoren en teruggeven dienen te worden, in dit geval dus aan Tunesië. Dat er in dat land een islamitische cultuur heerst die een iconoclastische tendens heeft, doet volgens de studenten niet ter zake. Tjalling reist af naar Tunesië om afspraken te maken over samenwerking en mogelijke exposities. Tjalling wordt op zijn reis vergezeld door een bestuurder van de Leidse Universiteit die van toeten noch blazen weet, maar die gevoelig is voor de teneur (of terreur) van woke. Wanneer deze man in een interview met een Tunesische krant opmerkt dat er zich in Leiden kunst bevindt die is opgegraven in Tunesië, barst de hel los en dringt een woedende volksmassa de Nederlandse ambassade binnen. Het boek wordt nu razend spannend en het doet denken aan de Netflixserie *Homeland* waarin er een seizoen is waarin de Amerikaanse ambassade in Kabul wordt belegerd en het ambassadepersoneel in een penibele situatie in de saferoom zit. In *Roofkunst* komen er mariniers aan te pas om de mensen met een helikopter te redden, maar moet de Nederlandse ambassadeur het met de dood bekopen.

Duiding

Roofkunst kan op verschillende manier geduid worden. Ik loop enkele perspectieven langs. *Sleutelroman*: Leiden, RMO en de Leidse Universiteit komen herkenbaar in de roman voor. Ook komen herkenbare personen in het boek voor. Ik herkende de rector van de universiteit die een rol speelt. Er zullen vast meer herkenbare personen in het boek zitten, en wellicht worden mensen wel boos die zichzelf in minder aangename personages herkennen. De lezer die iets verder hiervan af staat, kan dat allemaal niets schelen. Al is een inkijkje in de Leidse Universitaire wereld erg leuk. De universitaire managers met hun managementjargon komen er niet zo goed van af.

Historische roman: Het verhaal van Jean-Emile Humbert speelt een belangrijke rol en, nog een laag die-

per, de geschiedenis van de Romeinen in Tunesië en de verwoesting van Carthago.

Bildungsroman: Een Bildungsroman kan slaan op de ontwikkeling van de hoofdpersoon, maar ook op de inhoud van het boek. Dat laatste is in *Roofkunst* het geval. Dit boek is een Bildungsroman omdat het gaat over kunst, geschiedenis, cultuur en dwarsverbanden en ook een ethische reflectie op museumkunst biedt. Je kunt je woordenschat verrijken met tal van kunsthistorische en archeologische begrippen, Latijnse gezegdes en citaten zijn er in overvloed.

Liefdesroman: Tjalling is een weduwnaar die in Tunesië op de Nederlandse ambassade een vrouw ontmoet met wie hij aan het slot van het boek een relatie krijgt. Wie het boek voor de romantiek leest, zal enig geduld en doorzettingsvermogen moeten hebben, maar die komt uiteindelijk toch wel aan zijn trekken.

Campus novel of universiteitsroman die het academische leven beschrijft. Het boek geeft een inkijkje in het universitaire milieu in Leiden met docenten, studenten en managers. Ook interessant is te zien hoe wetenschappelijke archeologie met opgravingen en bronnenonderzoek in zijn werk gaat. Ik vond het lezen over mijn alma mater hoogst vermakelijk en de schildering daarvan heel herkenbaar.

Thematische roman: een belangrijk, zo niet het belangrijkste, thema van de roman is woke. Centraal staat de clash tussen enkele woke studenten, de bestuurders en Tjalling (en het museum). Met het boek lijkt Halbertsma te willen waarschuwen voor al te veel woke in musea. Woke is een moreel perspectief op kunst, dat, als de invloed ervan te groot wordt, desastreus kan zijn voor de museale wereld.

Dit boek herinnert mij aan mijn colleges kunstgeschiedenis in Leiden toen ik daar in het vorige millennium met veel plezier studeerde en vakken volgde bij geschiedenis, kunstgeschiedenis, Sinologie, naast mijn studies Japanologie en wijsbegeerte. Zo volgde ik het vak 'Gezichtspunten' bij kunstgeschiedenis waarbij verschillende benaderingswijzen van kunstgeschiedenis aan bod kwamen. Zo was er aandacht voor het feministische perspectief, maar ook voor niet-westerse perspectieven, Freud, Marx, esthetisch et cetera. Ook leerde ik over de verschillende manieren om kunst in musea tentoon te stellen: esthetisch, historisch, thematisch, didactisch. Nu is er dus een nieuw perspectief bij: woke.

Woke

Woke is in wezen een neomarxistisch perspectief waarbij de ongelijke machtsrelaties expliciet moeten worden gemaakt en duidelijk gemaakt moet worden wie de daders en wie de slachtoffers zijn. Kunst wordt ondergeschikt gemaakt aan een moreel perspectief. Postkolonialisme is hierbij leidend. Wie met een postkoloniale bril naar kunst kijkt, ziet overal onderdrukking, niet alleen op de afbeeldingen zelf, maar ook in hoe de kunst wordt tentoongesteld, en dat die kunst er überhaupt is. Het postkoloniale perspectief wil één moreel perspectief aan alles opleggen. Woke uit zich in musea op tal van verschillende manieren: door in de toelichting uitleg te geven over de achtergrond van onderdrukking en achterstelling, door woke taalgebruik, door te streven naar een diverser publiek zodat ook mensen met een migratieachtergrond zich welkom voelen, gender-neutrale toiletten, het soort van tentoonstelling, aandacht voor vrouwelijke en niet-westerse kunstenaars, de speurtocht naar roofkunst en restitutie, de nadruk op boete en schuld en het vermijden van kunst die aanstootgevend kan zijn en de verkoop van pro woke en postmoderne literatuur (zonder aanbod van woke-kritische boeken). Het lijkt alsof er altijd iemand tot zondebok wordt gemaakt. De toon die wordt aangeslagen is belerend en onaangenaam. Museumbezoek ten tijde van woke voelt als een morele schrobbering voor historische schuld waarbij alles zwart-wit is en waarbij het Westen/de witte man altijd fout is.

Vanuit moreel perspectief is veel aan te merken op allerlei kunst: over slavernij, onderdrukking, uitbuiten, achterstelling van vrouwen en homoseksuelen, verkrachting, seksisme. Het probleem is niet dat er een woke gezichtspunt is op kunstgeschiedenis, maar het wordt problematisch als dat gezichtspunt leidend wordt en andere gezichtspunten op een onaangenaam dwingende manier verdringt. Vanuit woke perspectief is alle westerse kunst per definitie fout, want het westen is verantwoordelijk voor de uitbuiting en onderdrukking van de rest van de wereld. De koloniën

zijn dan wel opgegeven of vrijgemaakt, maar de koloniale mindset duurt voort, net als de grote mate van economische ongelijkheid in de wereld. Woke activisten, die zichzelf Social Justice Warriors noemen, willen hier wat aan doen. Zij doen dat door te trachten de cultuur om te vormen. Let wel, het gaat hier niet om losstaande incidenten die elk voor zich niet zo spannend zijn. Het gaat hier om een intellectuele beeldenstorm, vergelijkbaar met de protestantse beeldenstorm uit de zestiende eeuw. Het lijkt wel een *damnatio memoriae* – een uitbanning van de herinnering, door het willen verwijderen van zogenaamde foute kunst en naamgeving van straatnamen, gebouwen en instituten. De protestanten vonden de katho-

lieke heiligenbeelden maar afgoderij en dus moesten ze weg, kapot. En zo zijn tal van kerken ontdaan van hun heiligenbeelden. Dat ging er niet zachtzinnig aan toe: beelden werden gewoonweg kapotgeslagen. Er was dus ook toen al sprake van een ideologische koerswijziging die gepaard ging met iconoclasme.

Happy end(?)

Ook vandaag de dag is sprake van een ideologische koerswijziging. Het aantal actieve wokies is zeer beperkt, maar ze slagen erin gehoor te vinden bij de (witte) culturele elite door hun een schuldgevoel aan te praten. Wokies willen laten zien wat er allemaal fout is in de collectie en vanuit hun perspectief is alles fout en daarom moet alles radicaal anders. Als we woke zijn gang laten gaan, zal de Nederlandse cultuur en totaal anders uitzien. Er komt dan censuur op alles wat in hun ogen fout is – en alles is fout want het is gemaakt binnen de cultuur van onderdrukkers of gestolen, natuurlijk. De Nederlandse cultuur is een foute cultuur. Nederland moet schuld bekennen, boete doen en zich omvormen. Wie te-

maakt van een groot deel van de elite ‘nuttige idioten’ die in rap tempo meedoen met het uitrollen van de woke ideologie.

Begrijp me goed: als ethicus vind ik het oog hebben voor de morele dimensie zeker goed. Musea kunnen bijdragen aan inzicht in de temporele en geografische relativiteit van normatieve opvattingen – wat niet wil zeggen dat er geen universele moraal mogelijk is. Het zou mooi zijn als studenten, en vooral studenten archeologie, het boek van Halbertsma zouden lezen en zouden gebruiken om over te discussiëren. *Roofkunst* verdient het om serieus genomen te worden als bijdrage aan een constructieve reflectie over ons cultureel erfgoed.

Halbertsma eindigt zijn boek op hartverwarmende wijze met een happy end waarbij alles helemaal goed komt – behalve dan voor de ambassadeur. Ik hoop op net zo’n hartverwarmende milde oplossing van de woke war in onze samenleving. Maar dan moet aan woke in de culturele sector wel paal en perk worden gesteld. Wie durft?

Satan meer filmgeniek dan God

door **Maarten Gorter**

Reactie op *Satan wijst een narcistische God op Zijn gebreken* van Herman Reimes

Satan wint de strijd in Hollywood

Een scherp satirisch artikel van Herman Reimes, waarin hij Satan in een monoloog aan het woord laat over het misplaatste beeld van de Bijbelse God als de almachtige liefdevolle schepper. Vanuit een geheel andere invalshoek kunnen we de strijd zien tussen God en Satan; deze strijd is

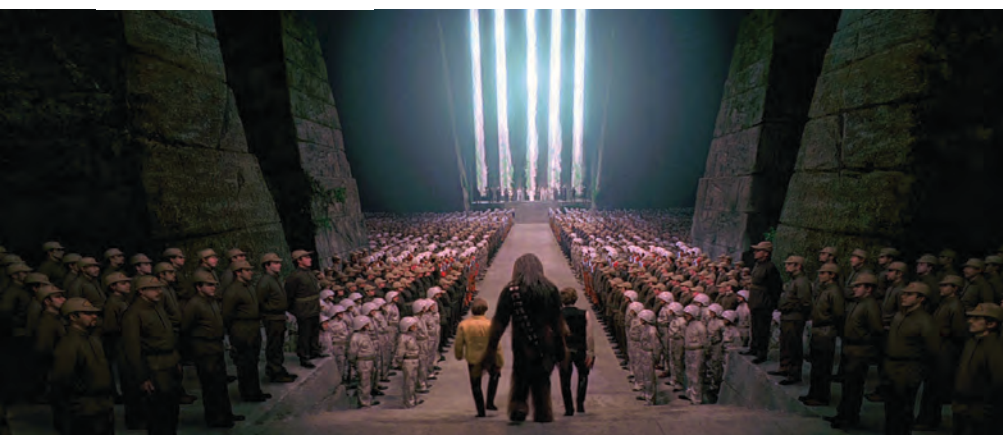
al eeuwen lang een onderwerp van de Westerse kunst, waarin God (of Jezus) Satan en zijn dienaar de antichrist onderwerpt aan Zijn almacht. Satan ziet er in deze kunst vaak knullig uit, meer als een lelijke boze trol dan een intimiderend en machtig wezen. De laatste 50 jaar zien we echter een radicale omkeer in de kunst als het gaat om de strijd tus-

sen Satan en God. Hollywood heeft namelijk de lelijke boze trol vervangen door een esthetisch indrukwekkend en duister wezen. Satan komt intelligent en intimiderend over en heeft verrassend vaak ook een hoge seksuele aantrekkingskracht. Ik moet vooral denken aan de geniale vertolking van Satan door Tim Curry in de fantasy-film *Legend* (1985) van regisseur Ridley Scott. Deze film heeft de oude voorstelling van Satan (in de film trouwens louter aangeduid als Darkness) voor eens en altijd vernietigd door als openingsscène Satan op zijn troon te laten zitten met een stuntelige trol als knecht buigend voor hem.

Een andere fantastische uitbeelding van Satan is gedaan door Al Pacino in de film *The Devil's Advocate* (1997); voortbordurend op Pacino's status als mafia-acteur in films als *The Godfather* (1972) en *Scarface* (1982) zet hij Satan neer als slinkse doch overtuigende advocaat die mensen manipuleert naar zijn wil. De grote vraag is natuurlijk: waar is God gebleven? Zowel in *Legend* als *The Devil's Advocate* is hij niet te zien en als we kijken naar de films waar God in voorkomt dan is het magertjes gesteld. Als Hij nog voorkomt in films dan zijn dat vaker humoristische films als *Bruce Almighty* (2003) waarin Hij wordt gespeeld door de sympathieke Morgan Freeman. God is blijkbaar gedegradeerd door louter geschikt te zijn voor humor en niet voor het serieuze werk. Is Hij straks de boze lelijke trol waar om gelachen wordt die ondergeschikt is aan Satan zoals zoals ooit iconisch afgebeeld in de hierboven genoemde film *Legend*? De humoristische God is in ieder geval

Huldiging in *Star Wars*

geen goed teken voor de christelijke kerk want Gods gezag was vooral gestoeld op angst, de angst om gestraft te worden voor het overtreden van door Hem bedachte zonden. Als je niet het woord van God volgde dan stond je zonder genade een eeuwig leven in de hel te wachten. De kerk zal het nog moeilijk krijgen om de mensen angst aan te praten met Morgan Freeman als het gezicht van God. Dan komt Satan er toch een stuk beter vanaf met Tim Curry als boegbeeld.

De populariteit van het kwaad

De populariteit van Satan in films is geen gek gegeven aangezien de slechteriken vaak het meest geliefd en iconisch zijn in films zoals Darth Vader in *Star Wars* en The Joker uit de *Batman*-films. Mensen hebben vaak een grote voorliefde voor iets wat zij juist niet willen of kunnen zijn, van beruchte gangsters als Tony Montana in *Scarface* tot duistere heersers als Sauron in *Lord of the Rings*. De onbereikbaarheid van deze karakters heeft iets mystieks en

ongrijpbaars. Satan heeft alleen de afgelopen jaren concurrentie gekregen in de cinema van een moderne en seculiere vertegenwoordiging van het kwaad: Adolf Hitler. Films over hem schieten als paddenstoelen uit de grond. Zou het een gevolg zijn van de secularisering dat Satan de jeugd niet meer aanspreekt als vertegenwoordiging van het kwaad maar Hitler wel? De Duitse publicist en jurist Sebastian Haffner (1907-1999) zag dat in de jaren '70 al aankomen door de vele documentaires die er toen over Hitler werden gemaakt. Haffner schreef in 1978 een van zijn bekendste boeken genaamd: *Aantekeningen bij Hitler*; veel aandacht in zijn boek ging uit naar wat hij de "Hitler-mythe" noemt. De excessieve aandacht voor Hitler op televisie heeft volgens

Joaquin Phoenix als Commodus in de film *Gladiator*

Haffner een onbedoeld populariteits-effect.

Haffner ziet een rechtstreekse lijn van Leni Riefenstahls nazi-propagandafilms *Triumph des Willens* (1935) en *Olympia* (1938) naar het huidige (jaren 70 dus voor hem) Hollywood.

ner was waarschijnlijk sterk beïnvloed door de in 1977 verschenen film *Star Wars* waarin de meedogenloze Sith de baas zijn en verdeel en heers toepassen maar waarin ook de helden op het eind van de film een huldiging krijgen die regelrecht op een nazi-partijdag in Neurenberg lijkt uit *Triumph des Willens*.

Vervang Morgan Freeman door Joaquin Phoenix

Om terug te komen op de strijd tussen Satan en God in de moderne kunst, ik heb nog wel een idee hoe de christelijke kerk hiermee de populariteit van God kan vergroten: vervang Morgan Freeman; met zijn humoristische performance ga je het namelijk niet redden.

Zelf weet ik wel een goede vervanger: Joaquin Phoenix, vooral bekend als de gemene keizer Commodus in de film *Gladiator* (2000) en als Joker, de schurk van Batman, in de gelijknamige film *Joker* (2019). Een ti-

tel heb ik ook al in gedachten voor deze nieuwe film: *The Wrath of God*, laat Hem daarin naar voren komen als de typisch oud-testamen-

tische God die Hij is. Laat Hem vaders opdragen zonen te offeren, laat Hem hele steden van de kaart vegen en toon uiteindelijk de genocides die in Zijn naam worden uitgevoerd. Dit moet Satan en Hitler uit de afgelopen 50 jaar cinema uit ons collectief geheugen doen verdwijnen en zal weer zorgen voor een enorme belangstelling voor God, de kerken zullen weer volstromen met mensen die belangstelling hebben voor het Oude Testament en Joaquin Phoenix kan waarschijnlijk zijn tweede Oscar in ontvangst nemen. De Vrije Gedachte zal haar eigen graf hebben gegraven door haar retoriek van al meer dan eeuw dat de oudtestamentische God veel kwaadaardiger is dan Satan.

Lang hebben de kerken Hollywood als een progressief kwaad gezien dat door de massaconsumptie van films een bedreiging is voor de kerk, het zal nu echter hetzelfde Hollywood zijn waar de kerk belang bij heeft om te overleven... en natuurlijk Joaquin Phoenix. De paus zal hem zalig, onu niet heilig, moeten verklaren voor het laten overleven van het christelijk geloof. Als u nog niet overtuigd genoeg bent van de acteerprestaties van Joaquin Phoenix dan kan ik u nog een film van hem aanraden: *Mary Magdalene* (2018); hij speelt daarin Jezus Christus. Zowel God als Jezus Christus spelen, dat is niet voor velen weggelegd.

Joaquin Phoenix nu

Dezelfde heroïsche messiaanse manier waarop wij helden en slechteriken afbeelden is volgens hem onderdeel van de "Hitler-mythe". Haff-

Niets heiligs aan wonderen!

door **Anton van Hooff**

Graag mag ik mijn ongelooft bevestigd krijgen door naar de religieuze shows te kijken, die via mijn satellietontvanger uit de hele wereld op te roepen zijn. Hysterisch zingen van bizarre teksten wordt afgewisseld met wondergenezingen. De prediker raakt een ongelukkige aan en opeens kan de patiënt weer lopen en de Heer uitbundig loven.

Niet alleen de evangelicalen willen zo aantonen dat Jezus nog onder ons is, ook de rooms-katholieke kerk gelooft in de voortdurende wonderkracht van de Heer. Wil je door de paus tot heilige verklaard worden, dan moet je minstens twee wonderen op je conto hebben staan.

Eindelijk een vaderlandse heilige

De vrij povere Nederlandse santenkraam is op 15 mei 2022 aangevuld door een Heilige Titus Brandsma, lid van de karmelieten. Hij is al in 1985 zalig verklaard. In principe is daarvoor één mirakel vereist, maar dat kan worden gecompenseerd door martelaarschap. Zijn dood in Dachau (26 juli 1942) is als zodanig erkend.

Maar voor de stap naar de heiligverklaring was een heus wonder nodig. Dat is pas het onmiskenbare teken dat de zalige om wiens voorspraak is gebeden, in de hemel is opgenomen. Er waren sinds 1986 talrijke opmerkelijke gebedsverhoringen gemeld, maar geen kon als wonder gelden. Dat veranderde in 2016 toen een Amerikaanse karmeliet, Michael Driscoll, volkomen genezen werd verklaard van een ernstige vorm van huidkanker met uitzaaiingen naar de lymfeklieren en organen. Pater Driscoll had van meet af aan zijn Nederlandse medebroeder aangeroepen om zijn voorspreker in de hemel te zijn. Driscolls bisdom droeg hem prompt voor als kandidaat-heilige. Toen een medische onderzoekscommissie van het Vaticaan geen wetenschappelijke verklaring kon vinden voor de genezing van de pater, was de weg naar de hemel voor Brandsma open.

Lysimachos genezen van spataderen

Titus Brandsma en Michael Driscoll

Nooit een geamputeerde ledemaat

Spontane genezingen, die (nog) geen medische verklaring hebben, komen echter wel meer voor. Het verband tussen het aanroepen van de aspirant-heilige en de heling is dus niet bewezen. Daarvoor zou gerandomiseerd onderzoek van een flinke populatie patiënten nodig zijn. Jaren geleden is in de VS zoiets gedaan: voor de ene proefgroep werd vurig gebeden, de andere werd aan het natuurlijke ziekteverloop overgelaten. Er was geen verschil.

Wat doorgaat voor wonderbaarlijke heling bij de relishows betreft altijd inwendige kwalen; opeens kan de aangeraakte weer lopen. Als het al niet om boerenbedrog gaat, kan het zijn dat een psychische kracht het lichamelijke euvel overwint, althans voor even.

Nooit zien we dat Jezus bij zo'n gelegenheid een geamputeerd been herstelt. Voor een god moet dat toch een koud kunstje zijn. Waarom is Hij louter specialist interne geneeskunde? Toen jaren geleden een gereformeerde mij

Opwekking van Lazarus, fresco uit catacombe

poogde te bekeren en met reeksen wondergenezingen aankwam, vroeg ik: 'Kom nou eens met dat teruggegeven heen.' Oh, dat moest er best zijn, maar ook naar naartoe zoeken kwam het niet op tafel. Ik schreefde mijn eis pesterig terug: 'Ik ben al tevreden met een hersteld vingertje...'

Wat God niet kan, lijkt binnen het bereik van de medische wetenschap te gaan liggen als zij de stamcellen in gewenste richtingen kan leiden.

Jezus als wonderdokter

Als eigentijdse scepticus heb ik makkelijk praten. Voor antieke bestrijders van het ontluikende christendom was het moeilijk wondergenezingen te loochenen. Juist helende goden zoals Asklepios en Hygieia werden vurig aangeroepen. In hun heiligdommen dankten patiënten voor de bewezen genade door van hun herstel te getuigen in inscripties, soms met afbeeldingen van het genezen lichaamsdeel. Zo dankt Heraios in het Asklepieion van Epidauros, waar hij een genezende droom uitlokte door in de heilige hal in te slapen – *incubatio* heette de praktijk in het Latijn:

HERAIOS UIT MYTILENE. DEZE HAD OP HET HOOFD GEEN HAREN, MAAR OP ZIJN KIN HEEL VEEL. ZICH SCHAMEND OMDAT HIJ DOOR ANDEREN WERD UITGELACHEN GING HIJ HIER IN 'INCUBATIE'. DE GODHEID ZALFDE ZIJN HOOFD EN MAAKTE DAT HIJ HAREN KREEG.

Misschien dat kaalhoofdige vrijdenkers het eens in Epidauros kunnen proberen...

In elk geval twijfelden heidense intellectuelen niet aan wondergenezingen. Nog Julianus de Afvallige dankt Asklepios voor herstel van een ziekte.

Dat Jezus van Nazareth over hetzelfde genezend vermogen beschikte als de andere goeroe Apollonios van Tyana, was voor de bestrijders van het christendom dus niets bijzonders. Anders was het gesteld met de wonderbare broodvermenigvuldiging, het wandelen over het Meer van Genesareth en het doen opstaan uit de dood.

Chance (Peter Sellers) wandelt over het water in *Being There*

Petrus kan door gebrek aan geloof niet over het water lopen, Armeens miniatuur

Opwekking uit de dood

Voor Kelsos waren Jezus' opwekkingen uit de dood niet meer dan een onvroom verzinzel. Nee hoor, verzekert zijn bestrijder Origenes. Als het om fabels ging, zou verteld zijn dat velen waren herrezen, maar nu ging het om een beperkt aantal identificeerbare mensen. Zo was er het dochttertje van Jairo, het hoofd van de synagoge. Deze smeekte Hem het kind de hand op te leggen, want ze was stervende. Op weg naar het sterfhuis werd bericht dat het meisje al gestorven was; Jezus' komst was dus overbodig, maar Jezus voegde Jairo toe: 'Wees niet bang, maar blijf geloven.' Bij diens huis aangekomen was het gezelschap getuige van het rouwmisbaar. Jezus ging naar binnen en zei: 'Het kind is niet gestorven, maar slaapt.' Hij werd uitgelachen, maar ging met vader en moeder de kamer binnen waar het meisje lag. Op Zijn 'Talitha koemi (meisje, word wakker)', in het Aramees, stond het meisje prompt op en liep rond, 'want ze was twaalf jaar' voegt de evangelietekst nogal overbodig toe (Marcus 5:22-43). Origenes zat er wel een beetje mee dat het meisje volgens Jezus' woorden alleen maar sliep – was ze dus niet al dood?

Overtuigender was daarom de opwekking van de enige zoon van de weduwe, die al werd uitgedragen naar het graf (Lukas 7:11). Het derde en sterkste geval was dat van Lazarus, die al vier dagen in het graf lag en riekte. Toen zijn ziekte werd gemeld, stelde Jezus Zijn bezoek twee dagen uit. Pas toen ging hij op weg naar Bethanië, in Judea, en verklaarde aan zijn leerlingen dat Lazarus was ingeslapen, zodat de discipelen dachten

dat hij nog wel van zijn ziekte kon genezen, totdat Jezus ronduit zei dat Lazarus was gestorven. Eindelijk bij het graf verschenen, werd hem door Lazarus' zus Marta verweten dat hij niet eerder was gekomen, maar zelfs nu geloofde ze dat wat Hij ook aan God vroeg, zou worden gegeven.

Bij het rotsgraf gekomen, moest een steen worden verwijderd. Marta zei dat haar broer er al vier dagen lag en geurde. Jezus vroeg haar te vertrouwen op het geloof. De steen werd weggenomen. Jezus dankte de Vader omdat die hem steeds verhoorde. Toen zei hij luid: 'Lazarus, kom naar buiten!' Deze kwam, gehuld in de lijkwindsels. Zijn herrijzenis is in de vroegchristelijke kunst afgebeeld als voorafbeelding van Jezus' verrijzenis en belofte van de algemene opstanding (Johannes 1:1-44).

Wandelen op het water

Naast de herrijzenissen uit de dood was ook het verhaal van een Jezus die op het water liep en een storm bedaarde, de heidense critici te gortig. Tegen zijn christelijke gesprekspartner zegt de Filosoof (Porphyrios?) in de *Apokritikos* van de christelijke Makarios: 'Komaan, laten we voor u ook die passage uit het Evangelie ontvouwen die zo belachelijk en ongeloofwaardig geschreven is, en een nog belachelijker geschiedenis bevat.' Zoals meestal is de geschiedenis bij Marcus, in tijd de eerste evangelist, nog betrekkelijk simpel: de discipelen zijn op het Meer van Genesareth (ook wel van Tiberias of van Galilea genoemd) door een hevige storm in problemen

Meer van Genesareth in Museumpark Orientalis

een hand toe onder de woorden: 'Kleingelovige, wat twijfelde je?' Beiden gingen aan boord en de storm ging liggen. De schepelingen knielden voor Hem en zeiden: 'U bent waarlijk de Zoon van God.' (Marcus 6:45-52; Matteüs 14:22-36). De gebeurtenis is vaak afgebeeld en was de inspiratie voor de slotscene in de film *Being there*, waarin Peter Sellers als de simpele Chance over het water loopt.

Genadeloos haalt de Filosoof Marcus' verhaal onderuit. Het Meer van Tiberias is helemaal geen zee, *thalassa*; in luttele twee uur vaar je naar de overkant. Het meer is ook helemaal niet onderhevig aan stormen, maar de evangelist wilde met alle geweld Jezus een groot wonder laten verrichten en produceerde heel belachelijk het sprookje (*mytheuma*). 'Uit zulke kinderlijke verhalen leren we beseffen dat het Evangelie een listig samengesteld toneelstuk is.'

Wat kon Makarios daartegen inbrengen? Dat meer kon toch zeker wel als een zee gelden als er vissersboten op voeren. En door de hevige beroering van de wateren was het 'in overdrachtelijke zin' een zee. We mogen ook niet de context vergeten; Jezus had net op het droge het wonder van de wonderbare broodvermenigvuldiging verricht. Nu wilde hij laten zien dat ook het water het domein van zijn wonderen was. Een kwaadwillende zou immers kunnen vragen of hij over het meer geen macht had.

Museum Orientalis, voorheen de Heilig-Landstichting, bij Nijmegen, heeft te kampen met slinkende bezoekersaantallen. Vroeger kwamen bussen vol Vlaamse scholieren en Duitse bejaarden het museumpark bezoeken voor een vroom dagje uit. Zelfs grote gezinnen uit de Bijbelband – te herkennen aan de lange rokken – wisten de weg naar Orientalis te vinden, nadat ze hun afschuw over de paapse achtergrond van de instelling hadden overwonnen. Het museumpark, dat me in al zijn archaïsme lief is, worstelt met zijn missie. Ik heb wel eens voorgesteld er een Bijbels pretpark van te maken: leg een baan plexiglas onder het wateroppervlak van het Meertje van Genesareth zodat bezoekers kunnen thuis komen met foto's hoe ze over het water wandelden...

gekomen. In de vierde nachtwake komt Jezus over het water lopend naar hen toe. Eerst schreeuwen ze van angst omdat ze een spookgestalte (*phantasma*) menen te zien. Hij maakt zich bekend, gaat aan boord en brengt de storm tot bedaren. Bij Matteüs vraagt Petrus of hij over het water naar hem mag toekomen. Dat mag, maar halverwege verzinkt hij en roept om hulp. Jezus steekt hem

Teilhard snapt niet hoe evolutie werkt

door Jan Willem Nienhuys

Ik was enigszins verbaasd om een lofzang op pater **Teilhard de Chardin** in *De Vrijdenker* 53.3 aan te treffen. Anton van Hooft zette er kanttekeningen bij in 53.4. Ikzelf raakte in 1959 in het bezit van de eerste, gebonden, druk van *Het Verschijnsel Mens* (HVM). Ik zat toen in de vijfde klas van het gymnasi-

um. Ik herinner me niet of mijn leraren over dat toen net verschenen boek spraken, ik denk van niet. Op mijn (katholieke) school was evolutie trouwens helemaal niet iets controversieels, zeker niet in de beperkte betekenis van 'openvolging van soorten in de geschiedenis van het leven'. Ik weet niet meer wat ik met het boek gedaan heb, waarschijnlijk cadeau gedaan aan een zwager. Een bespreking van het boek kan toch niet om de vernietigende recensie in het januarinumnummer 1961 van *Mind* heen, geschreven door de zoöloog en medisch onderzoeker Sir Peter Medawar (Nobelprijs 1960). Medawar noemt ook Julian Huxley, evolutiebioloog en vriend van Teilhard, die een sympathiek voorwoord van achttien pagina's schreef bij de Engelse vertaling, hoewel Huxley toch wel enige reserves had. (1) Ik was in die tijd heel enthousiast over HVM en heb er zelfs nog voor het Utrechtse studentengenootschap Christiaan Huygens een voordracht over gehouden – in zalige onwetendheid van Medawars bespreking. Sommige van mijn medestudenten

vonden het toen al onzin. Medawar valt over het ondoorgrondelijke en overdreven taalgebruik van Teilhard, maar hij zegt met bijna zoveel woorden dat Teilhard niet snapt hoe de evolutie werkt, namelijk door de combinatie van selectie en variatie. In *Unweaving the Rainbow* (1998) bekent Richard Dawkins (een jaar ouder dan ik) dat ook hij als *undergraduate student* door het boek gefascineerd was, maar hij laat merken dat hij nu van harte instemt met Medawar. Anton en ik zijn dus in goed gezelschap.

Liefde-energie

Volgens Teilhards idee heeft elk materiedeeltje een soort ziel. Hij noemt die radiële energie, in tegenstelling tot de gewone energie, die men in joules of kilowatturen meet en waarvoor de wetten van de mechanica en thermodynamica gelden en die Teilhard tangentiële energie noemt. De radiële energie zit aan de binnenkant van atomen. (2) De termen radiëel en tangentiëel suggereren dat energie ook nog een soort richting heeft, de radiële naar buiten, naar hoger bewustzijn of naar andere porties radiële energie, terwijl de tangentiële energie daar niet naar streeft.

De kwantummechanica beschrijft echter prima hoe het zit met elektronen in een atoom, en ook hoe de chemische binding tot stand komt. Daar heeft Linus Pauling de Nobelprijs Scheikunde 1954 voor gekregen. Er is geen noodzaak om een tweede vorm van energie te postuleren. Die 'radiële energie' lijkt dus iets om het gat in Teilhards kennis op te vullen, een soort privégod van de gaten. Het algemene principe dat gatengoden niet deugen gaat ook hier op.

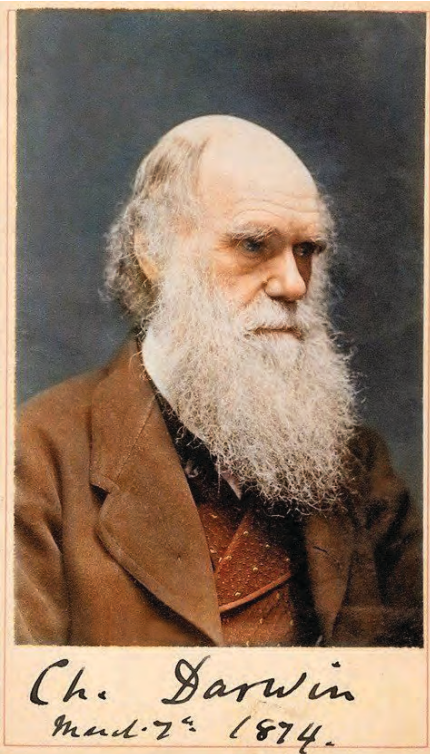
Teilhard gaat door: hoe complexer de atomen worden samengesteld, des te hoger wordt de geestelijke temperatuur. Als atomen netjes in rijen en vlakken gerangschikt zijn in een kristal, doen ze niet zoveel, bij de eencelligen gaat het al beter, en zovoorts via meercelligen naar wezens met een zenuwstelsel en dan

naar grotere zenuwstelsels. Er is wel een soort verband tussen de twee soorten energie, althans: je moet eten om te kunnen denken, schrijft Teilhard. (3)

Uiteindelijk wordt een kritiek punt bereikt, namelijk als de hele mensheid één groot geheel wordt door steeds betere samenwerking. Voorbij het kritieke punt stopt het proces van steeds verder uitwaaieren in verschillende soorten en gaat de evolutie convergeren. Teilhard ziet een analogie met de faseovergang bij het koken van water, hoewel de convergentie naar punt Omega eigenlijk meer een soort condensatie is. Daarna wordt het helemaal science fiction, omdat het punt Omega niet alleen uit hyperpersoonlijke liefde-energie bestaat, maar ook ruimte en tijd overstijgt en dan zelf het hele proces vanaf het begin der tijden in gang zet. In elk geval heeft Teilhard het over de radiële energie die geactiveerd wordt door de Eerste Beweging in de toekomst en hij zegt dat dit universele centrum niet anders gedacht kan worden dan als pre-existent en transcendent, meer nauwkeurig: tijd en ruimte transcenderend. (4)

Teilhard denkt ook dat deze geestelijke evolutie een daling van entropie (wanorde) veroorzaakt, en dat ziet Huxley ook zo. Huxley vermeldt in zijn voorwoord wel dat uiteindelijk de energie van de zon dit mogelijk maakt, maar dat is maar de helft van het verhaal. Het voert te ver om hier de thermodynamica van het leven in detail te bespreken. Maar wie bij een regenbui boven een wateroppervlak ook opspattende druppels ziet, snapt meteen dat hier geen sprake is van een doorbreking van de een of andere wet dat regen altijd naar beneden gaat. De plaatse-

over de aanwezigheid van radiële energie in atomen en moleculen. (6) Maar dan is er ook geen bewijs voor zijn idee dat die puur speculatieve atoomzieltjes gaan samenwerken als de atomen maar ingewikkeld genoeg aan elkaar worden gekoppeld. Deze levenskracht lijkt gewoon het *élan vital* van Bergson in een ander jasje. Merk op dat Teilhard al in 1912, een jaar na zijn priesterwijding, *L'Évolution créatrice* (1907) van deze auteur las. (7)

Hoe werkt evolutie dan? Dat heeft **Darwin** al nauwkeurig uitgelegd. Individuen met minder geschikte aanleg verdwijnen uit de populatie doordat zij voortijdig sterven of om wat voor reden dan ook onvoldoende nageslacht hebben. Dat heet natuurlijke selectie omdat de natuur doet wat fokkers en kwekers ook doen. Dat is een punt dat trouwens ook systematisch wordt genegeerd door creationisten, die alsmars zeuren dat de gang van bacterie naar

mens geen puur toeval kan zijn. Darwin legt omstandig uit hoe duivenfokkers te werk gaan.

Die selectie werkt op verschillen in genetische aanleg. Die verschillen ontstaan doordat cellen redelijk maar niet perfect werkende reparatie- en kopiemechanismen bezitten voor het erfelijk materiaal (8) en ook nog 'opzettelijke' methoden van variatie hebben zoals bij geslachtelijke vermenigvuldiging en in het immuunsysteem. Darwin had al in de gaten dat kennelijk veel spontaan optredende verschillen tussen individuen erfelijk zijn, maar wist niet hoe dat kwam. (9) Daar zegt Teilhard bijna niets over.

Dat Teilhard het hele idee van natuurlijke selectie negeert, is trouwens ook een punt van kritiek van Huxley. Anton van Hooff's visie dat Teilhard het evolutieproces heel correct uitlegt, kan ik niet delen.

Teilhard is blijven steken in het oude idee van de ladder van het leven met de

De opstijging van het leven, zoals verbeeld in *Le monde avant la création de l'homme* (1886, Plaat 19 op p. 145)

mens bovenaan. Dat idee gaat terug op Aristoteles, het is gejat door de anonieme tempelschrijver die Genesis 1 componeerde, en het stond als illustratie (met lelieblank echtpaar) in een boek van de astronoom en energieke wetenschapspopularisator Camille Flammarion uit 1886, dus verschenen toen Teilhard vier of vijf was.

Dat voortijdig sterven kan gebeuren door de concurrentie met bezitters van een betere erfelijke aanleg, maar ook door een grote ramp zoals een meteorietinslag. Zo'n 650 miljoen jaar geleden was vrijwel de hele aarde overdekt met een ijskap, daar had het leven op aarde het vast ook moeilijk mee. Voor dieren is een zenuwstelsel praktisch, maar planten, zwammen en bacteriën kunnen prima zonder. En als de aanslag die wij met zijn allen op het milieu plegen ons collectief fataal wordt, zullen er nog heel erg lang bomen, boleten en bacteriën blijven

lijke en tijdelijke dalingen van entropie die samenhangen met het leven zijn miniem, vergeleken met de massale stijging van entropie die samenhangt met de omzetting van zonnestraling (lage entropie) in de warmtestraling (hoge entropie) die de aarde naar het heelal uitzendt. Scheikundigen hebben nog nooit een schending van de wetten van de thermodynamica gevonden, dus die zal er ook wel niet zijn bij de fotosynthesereactie: zonlicht plus water plus kooldioxide wordt glucose plus zuurstof plus afvalwarmte. Entropie kan netto alleen maar stijgen.

Natuurlijke selectie

Kortom, volgens Teilhard wordt de evolutie gedreven door een levenskracht die probeert de zielen van de atomen te verenigen. Of misschien bestaan die zielen uit die levenskracht. Helaas voor Teilhard werkt de evolutie niet zo. (5) Atomen hebben geen zielen, althans daar presenteert Teilhard geen spat bewijs voor. Hij is daar ook heel open over: hij heeft slechts vermoedens

bestaan. En misschien ook wel bijen. Er is geen enkele garantie dat de menselijke soort het langer zal uithouden dan de gemiddelde soort (vijf miljoen jaar). Het is best mogelijk dat ons veelzijdige zenuwstelsel ons op veel kortere termijn de das omdoet door de combinatie van kortzichtigheid en overbevolking. Als het toch nog goed komt, zal dat niet zijn doordat de evolutie ons de goede kant uit duwt, maar doordat we op tijd over onze eigen genetische schaduw springen en het lot van de mammoet en de reuzenluiaard ontlopen.

Noten

1. Te vinden op https://archive.org/stream/ThePhenomenonOfMan/phenomenon-of-man-pierre-teilhard-de-chardin_djvu.txt. Ik verwijs naar de paginanummers van deze tekst. De Franse tekst staat ook op internet. Zie: <https://docplayer.fr/>

419072-Le-phenomene-humain-pierre-teilhard-de-chardin-1881-1955.html . Huxley noemt Teilhards radiële energie een 'speculation of great intellectual boldness'. Over het punt Omega schrijft Huxley 'Here his thought is not fully clear to me' en: 'many scientists may, as I do, find it impossible to follow him all the way'. Medawars recensie staat op <http://bactra.org/Medawar/phenomenon-of-man.html> (of google met medawar+teilhard) en is ook te vinden in zijn bundel *Pluto's Republic* (1982). 2. Iets dat ook maar enigszins lijkt op het citaat van Harry Ansems is niet in de Engelse tekst van HVM te vinden. Teilhard zegt niets over hoe atomen in elkaar zitten. Het lijkt wél op iets in een artikel van Ansems zelf (zonder aanhalingstekens of bronvermelding) in *Gammadelta* 3.1 (2016), p. 48-55. Zie <https://www.teilharddechardin.nl/oud/Gammadelta-jrg03-nr01-mrt16.pdf>. Ik vond het al vreemd dat Teilhard kracht en energie zo erg verward zou hebben. Per slot van rekening was hij geruime tijd leraar natuur- en scheikunde. Dat meer dan 99,9% van een atoom lege ruimte is, is nogal een understatement.

Bij het waterstofatoom is het circa 99,999 999 999 999 5%. 3. p. 63 en 64. 4. p. 268 e.v., 271, 273, 310. 5. Op p. 148 noemt Teilhard natuurlijke selectie terloops, en op p. 282 voorziet hij dat de 'crude forces of natural selection' worden vervangen door eugenetica. Brr. En in de samenvatting achterin spreekt hij van 'miljarden en miljarden pogingen', wat wel erg beknopt is om het proces van genetische variatie te beschrijven waarop selectie werkt. 6. p. 239 7. p. 22 8. Dat de reparatiemechanismen niet perfect werken is evolutionair goed verklaarbaar. Nog beter repareren kost veel energie en dat loont niet. 9. Darwin noemt op bijna de laatste pagina van *The origin of species* onderzoek naar de oorsprong van variatie 'A grand and almost untrodden field of inquiry'. Een pagina verderop heeft Darwin het over 'Variability from the indirect and direct action of the external conditions of life and from use and disuse' – met andere woorden de zogeheten Lamarckistische theorie van erfelijkheid.

Een reactionaire agenda voor Europa

door **René van Elst**

De redactie werd door Nico Bakker geattendeerd op het hier te behandelen onderwerp; daarvoor dank.

U zult er niet van opkijken, als ik erop wijs dat sociale bewegingen vaak tegenbewegingen kennen en die niet zelden – onbedoeld – uitlokken. (Sociologen zeggen wel vaker dingen die iedereen al wist of dacht.) Bij zo'n beweging gaat het gewoonlijk om een bepaald gedachtegoed, dat steeds meer aanhangers vindt en invloed op de samenleving krijgt. Er kunnen georganiseerde verbanden van zulke aanhangers ontstaan, maar een beweging kan ook ongeorganiseerd blijven. Als een voorbeeld noem ik een beweging die de laatste tijd veel aandacht heeft gekregen in onze kring, namelijk die van het 'woke-isme'. Dat is duidelijk een beweging die tot een tegenbeweging heeft geleid. Zo'n beweging manifesteert zich als activisme, eventueel ook politiek activisme, dat gericht is op correctie van (vermeende) misstanden. De tegenbeweging ziet de beweerdde misstanden niet als misstanden of spreekt van overdrijving of heeft bezwaar tegen de gepropageerde correcties en eventueel ook tegen de wijze waarop de activisten opereren. Het hele gebeuren kan zich ontwikkelen tot een strijd om politieke invloed. De 'bewegings' streven naar veranderingen in de samenleving in overeenstemming met hun opvattingen; tegelijk of althans zijn er mensen die zich daartegen verzetten. Zo heeft in de loop der decennia de abortusrechtenbeweging – ondanks fel verzet – her en der successen kunnen boeken, maar de tegenbewegings zitten niet stil en zijn zich aan het hergroeperen. Het komt voor dat een tegenbewe-

ging bewust wordt gecreëerd of gestimuleerd door een partij met een concreet materieel belang; in dit verband kan gewezen worden op de milieu- en klimaatproblematiek en de pogingen van bedrijven om twijfel daaraan te wekken en zo verzet tegen maatregelen op te roepen.

Wat ook wel gebeurt, is dat een tegenbeweging – het kan een tegenbeweginkje zijn – gericht is op iets wat als een bedreigende beweging of zelfs als een complot wordt gezien, zonder dat de feiten daar overtuigende steun aan geven. Ik denk wat dit betreft aan zoiets als het verzet van sommigen tegen het 'cultuurmarxisme', waarvan het bestaan door anderen in twijfel wordt getrokken.

Een tegenbeweging kan voorts gericht zijn tegen een bepaalde tendens of ontwikkeling, een of ander sociaal proces, waarop het begrip 'beweging' niet zozeer van toepassing is. In dit verband – daarmee ga ik ook naar het feitelijke onderwerp van dit stuk – noem ik de ontkenning en secularisering in West-Europa. Weliswaar zijn er kringen en organisaties die deze historische ontwikkeling steunen en proberen te bevorderen (waaronder onze vereniging), maar een beweging kan ik het niet noemen. Is er dan wel een tegenbeweging? Ik geef er de voorkeur aan om van tegenkrachten te spreken. Een vaag begrip, dat zich toch makkelijk laat concretiseren door te wijzen op het bestaan van tal van organisaties als kerken, moskeeën en religieuze/conservatieve politieke partijen. En ongetwijfeld zijn er tal van andere meer of minder georganiseerde 'clubs' die behoudzucht en geloof in hun vaandel hebben staan.

Agenda Europe

Zoiets is "Agenda Europe". Het is een netwerk van gelijkgestemden, die een op christelijke grondslag geregeerd Europa als ideaal hebben; tegenstrevers van het vrijdenken en humanisme dus. Ik noem ze hier verder **het Netwerk**. Uit hun webpagina^[1] put ik de volgende informatie:

Het is een informeel samenwerkingsplatform voor individuen, niet-overheidsorganisaties en deskundigen die werken op het gebied van leven, gezin en godsdienstvrijheid. Centrale waarden zijn daarbij de waardigheid van ieder mens en de fundamentele vrijheden die daaruit voortvloeien. De leden delen de christelijke filosofische en intellectuele grondslagen van het Europese werelddeel. Er zijn vertrouwelijke strategische bijeenkomsten, maar de leden werken in het openbaar in hun onderscheiden landen en het lezen van hun publicaties wordt aanbevolen. Het Netwerk krijgt geen fondsen van buiten.

Tot zover kunnen wij er in eerste instantie tolerant onze schouders bij ophalen. Merkwaardig is toch wel dat het Netwerk alleen die ene webpagina heeft. Openheid lijkt ondanks de mooie woorden geen centrale waarde. En de aanbevolen publicaties van de leden worden niet genoemd, laat staan de leden zelf. We vinden verder ook geen enkele naam of adres. Als ik mee zou willen doen, bij wie moet ik me dan melden? Het ziet ernaar uit dat het bestaan van deze ene webpagina slechts te danken is aan het feit dat het Netwerk het nodig vond afwijzend te reageren op een bepaalde publicatie.

Restoring the Natural Order

Het gaat om een rapport, geschreven door Neil Datta, de Executive Director van het European Parliamentary Forum for Sexual and Reproductive Rights, met de titel *RESTORING THE NATURAL ORDER. The religious extremists' vision to mobilize European societies against human rights on sexuality and reproduction*.^[2] Ik noem het hier verder **het Rapport**.

Het Netwerk stelt dat het Rapport ten onrechte drie dingen met het Netwerk in verband brengt, namelijk het blog 'Agenda Europe' (ik noem dat hier verder **het Blog**), jaarlijkse topconferenties en het manifest *Restoring the Natural Order – An Agenda for Europe*. Ik noem dat hier verder **het Manifest**. Het is te vinden op de site van het Blog.^[3] De redactie van het Blog vertelt

er bij dat het een discussiestuk was, dat via een computer-hack in handen zou zijn gekomen van **Neil Datta**.

Het Blog^[4], waarvan hieronder het suggestieve logo, draagt dezelfde naam als het Netwerk, dus het is niet vreemd dat Neil Datta een connectie met het Netwerk heeft aangenomen. Door anonieme bloggers worden hier denkbeelden geuit die best wel eens dezelfde zouden kunnen zijn als die vigeren binnen het Netwerk, maar het Netwerk ontkent elke betrokkenheid erbij. De redactie van het Blog kan per mail worden aangeschreven, maar ook hier vinden wij geen naam of locatie. Op de pagina 'About' wordt gesteld dat de wereld in een politieke, culturele en spirituele strijd gewikkeld is die de toekomst van de mensheid zal bepalen; er zijn 'cultuuroorlogen' over kwesties als abortus, euthanasie, gender en homoseksualiteit; daar ligt – zeggen zij – een fundamenteel meningsverschil aan ten grondslag over de menselijke persoon en diens waardigheid vanaf het moment van de conceptie (!) tot aan de natuurlijke (!) dood.

De site kiest duidelijk voor het conservatieve standpunt in alle genoemde en meer kwesties; uitgesproken wordt (op de pagina 'On the Agenda') dat zij gerechtigd zijn om hun morele principes aan de wereld op te leggen, omdat die "niet gebaseerd zijn op subjectieve waarden, maar op objectieve waarheid." Het valt op dat in dit stuk over het morele verval in de wereld en over hoe dat bestreden moet worden, nergens expliciet aan het christelijk geloof wordt gerefereerd. Ook valt weer eens op dat het in hoge mate gaat over de lichamelijke kant van het menselijk bestaan en over in hoeverre men daar zelf over mag beschikken. Ik kan niet nalaten te vermelden, om duidelijker te laten zien uit welke hoek de wind waait, dat in verband met abortus wordt gesproken over "worldwide babyslaughtering industry" en "baby killing lobby". (Het doet denken aan hoe veganisten spreken over de bio-industrie.)

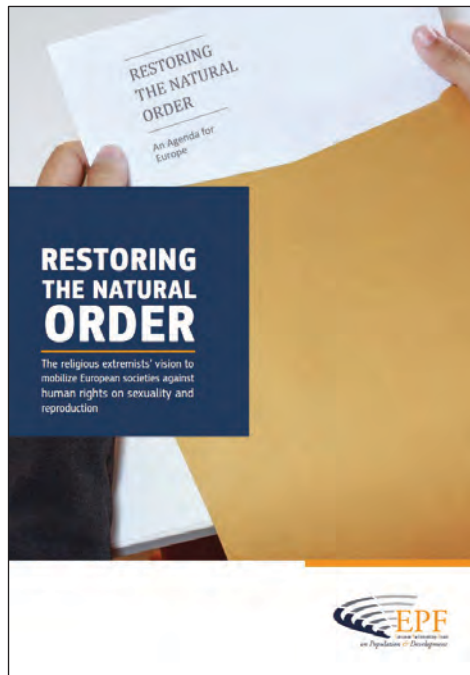
Het zou te ver voeren om meer hiervan samen te vatten. Voor dit artikel is vooral van belang dat het Blog het Manifest heeft gepubliceerd. Dat is gebeurd na het verschijnen van het Rapport van Datta (waarover verderop

meer). De Blog-redactie beweert het Manifest legitiem te hebben verkregen, dus niet via een computer-hack. Als het een discussiestuk was voor het Netwerk – wat kan het anders zijn? – wijst dat in de richting van een toch bestaande connectie tussen Netwerk en Blog.

Wat de geheime jaarlijkse topconferenties ('summits') in telkens andere Europese steden betreft, waarover Datta spreekt, zegt het Netwerk slechts – zoals gemeld – dat er vertrouwelijke strategische bijeenkomsten zijn. Iets concreter vinden wij op de website van de ECPM, de European Christian Political Movement^[5], namelijk een programma voor een Agenda Europe Summit, te houden op 24-26 september 2018 in Oostenrijk^[6]. We vinden daar dan toch enkele namen, die u kunt Googl'en, zoals Sophia Kuby en Željka Markić, twee duidelijk conservatieve dames. Ik noem twee agendapunten: "An Alternative to Sexual and Reproductive Health Rights" en "Limiting the Epidemic of Pornography". Dat het bestaan van zulke 'summits' niet wordt erkend door het Netwerk, is vreemd, temeer daar het Rapport concrete informatie, met onderwerpen en namen van betrokkenen, geeft over de summits van 2014, 2015 en 2016.

Het Manifest

Het Netwerk stelt op zijn pagina dat de informatie waarop Datta zijn Rapport heeft gebaseerd, het Manifest dus, illegaal is verkregen door een computer-hack. Het valt op dat niet wordt gezegd dat de informatie onjuist zou zijn of dat het Netwerk niets te maken had met het Manifest. Ik meen er – evenals Datta – een voor het Netwerk bedoelde beleidsnota in te mogen zien. Het is een anoniem en ongedateerd (maar naar verluidt uit 2014 stammend) stuk van zo'n 140 pagina's, vol met uitspraken en omschrijvingen die erom vragen geciteerd te worden. Tal van (vermeende) problemen worden vanuit een conservatief standpunt belicht. Wat progressief is wordt daarbij voorgesteld als absurd of immoreel of het wordt in misleidende of ridiculiserende of overdrijvende bewoordingen omschreven. Daarbij worden progressieve begrippen juist misleidend genoemd. We vinden als hoofdzaken een uiteenzetting over wat een moraal inhoudt, die gebaseerd is op de menselijke waardigheid (een zo vaag begrip dat het niet verbazend is dat er geen duidelijke definitie van wordt gegeven) en strategieën voor het in de Europese landen activistisch aan de orde stellen en in wetgeving laten verwerken van die moraal. Het is helaas te veel om op te noemen; ik moet u wel verwijzen naar het (Engelstalige) Manifest zelf. Maar misschien kan ik u hier vermaken met mijn vertaling van de vergelijkende lijsten van begrippen die verschillend kunnen worden opgevat of eufemistisch zijn (p. 128 en 129). Zie de tabellen aan het slot van dit artikel.

Het Rapport

Het Netwerk schrijft op zijn webpagina dat het Rapport berust op illegaal verkregen informatie en ook dat het een "work of fiction" is omdat het valse uitspraken doet over het Netwerk. Volgens het Netwerk is het enige doel van het Rapport "het in diskrediet brengen van individuen of organisaties die niet instemmen met de doelstellingen van de abortus-industrie en beschouwd worden als obstakels voor de voortgang van de abortus-agenda." Uit deze zin is duidelijk dat abortus het heetste hangijzer is voor de Netwerkers.

Datta's Rapport is uitgegeven in Brussel in april 2018. Ik kan het niet beter samenvatten dan is gebeurd in het 'abstract' op pag. 2 en vertaal dat daarom hier in zijn geheel:

"In 2013 begonnen 20 Amerikaanse en Europese campagnevoerders met

het bepalen van strategieën voor 'haalbare doelen' om mensenrechten voor seksuele en voortplantingsgezondheid in Europa terug te draaien. Onlangs zijn documenten bekend geworden, die een gedetailleerde, extremistische strategie onthullen getiteld *Herstel van de natuurlijke orde: een agenda voor Europa*, die streeft naar afschaffing van bestaande wetten inzake fundamentele mensenrechten met betrekking tot seksualiteit en voortplanting, zoals het recht op echtscheiding, op toegang tot anticonceptie voor vrouwen, op technieken voor geassisteerde voortplanting of het krijgen van een abortus, op gelijkheid voor LHBTI-personen, of het recht om van gender of geslacht te veranderen zonder angst voor juridische repercuussies. De eerste groep van campagnevoerders is uitgegroeid tot meer dan 100 anti-mensenrechten-, anti-vrouwenrechten- en anti-LHBTI-organisaties uit meer dan 30 Europese landen en gaat nu onder de naam "Agenda Europe". Agenda Europe is een door het Vaticaan geïnspireerd, professioneel belangenbehartigingsnetwerk, waarvan de leden elkaar in het geheim ontmoeten en dat direct verantwoordelijk is voor de uitvoering van een gedetailleerde strategie om mensenrechten te ontcrachten.

De strategie van Agenda Europe leidt tot concrete resultaten, zoals het Poolse verbod op abortus van 2016, uitsluiting van het homohuwelijk in verschillende Centraal-Europese landen en meer dan een dozijn vergelijkbare wetten en regels op nationaal niveau en in Europese instellingen die gericht zijn op het beperken van de rechten van vrouwen en LHBTI-personen. Dit document geeft een gedetailleerd beeld van de doelstellingen, strategieën en hoofdrolspelers van Agenda Europe om mensenrechtenverdedigers te helpen adequaat te reageren."

Het wordt opmerkelijk genoemd dat het Netwerk zich niet alleen keert tegen zaken als homo- en abortus-rechten, maar ook tegen echtscheiding en IVF-behandelingen. Zoals gezegd schrijft het Rapport het Blog, de summits en het Manifest toe aan het Netwerk; volgens het Netwerk ten onrechte. Vervolgens wordt het normatieve kader geschetst, dat in het Manifest wordt gegrondvest op het natuurrecht – althans op een bepaalde kijk daarop. Als strategieën van het netwerk worden genoemd:

1. De wapens van de tegenstanders tegen henzelf keren,

2. Net als de tegenstanders onze wensen als "rechten" formuleren,

3. Tegenstanders en niet-meewerkende instellingen zwartmaken,

4. Gerespecteerde gespreksgenoten worden op internationaal niveau.

De eerste strategische ontmoeting in 2013 ging uit van twee katholieke politiek activisten, **Gudrun Kugler** en Terrence McKeegan. Zij hebben nauwe banden met het Vaticaan, evenals andere betrokkenen. Katholieke instellingen verzorgen de faciliteiten voor de meetings. Het Rapport noemt ook diverse betrokken politici en tevens personen die als financiers van het Netwerk kunnen worden beschouwd. Het geeft een overzicht van doelstellingen of strevingen van het Netwerk, waarvan de meeste betrekking hebben op het afschaffen van progressieve wetten of vrijheden en het invoeren van (ultra)reactionaire wetten. Zie de eerste tabel na de afsluiting. Ook geeft het Rapport een overzicht van concrete, deels succesvolle, deels niet succesvolle, bemoeienissen van het

Netwerk met wetgeving, referenda etc. in diverse Europese landen.

Afsluiting en tabellen

We moeten in het oog houden dat het Manifest, waaraan Datta veel van zijn informatie over het normatieve kader en de doelstellingen heeft ontleend, geen officieel door het Netwerk erkend stuk is. Maar de activiteiten die het Netwerk tot nu toe heeft ontplooid, wijzen in de door het Manifest aangegeven richting. Het Netwerk en het Manifest passen goed bij elkaar; dat er geen connectie is, is ongelooftwaardig.

Kunnen wij tot slot aan dit alles een diepzinnige conclusie ontleunen? Ik kan slechts constateren dat bevestigd wordt wat ik het begin schreef over tegenbewegingen. De tegenbewegings zijn onder ons! Waakzaamheid is geboden.

LIJST VAN WOORDEN WAARAAN VERSCHILLENDE BETEKENISSEN KUNNEN WORDEN TOEGEKEND (uit het Manifest)

	Wat onze tegenstanders ermee bedoelen	Wat het werkelijk betekent
Gezin	Een groep van twee of meer personen die verantwoordelijkheid voor elkaar nemen	Een gehuwd paar met de gemeenschappelijke nakomelingen daarvan
Huwelijk	Een verbond tussen twee personen dat hen formele wettelijke erkenning oplevert en sociale en fiscale voordelen	Het levenslange verbond tussen een man en een vrouw met gezinsvorming als doel
(Seksuele en) voortplantingsgezondheid	Een gelukkig seksleven, met inbegrip van de mogelijkheid van seks zonder verantwoordelijkheid. Noodzakelijkerwijs houdt dit mede de mogelijkheid in om het voortplantingspotentieel van elke seksuele handeling "uit te schakelen"	Gezondheid van de geslachtsorganen; behoud van de geslachtelijke vermogens
(Seksuele en) voortplantingsrechten	Het recht op toegang tot abortus en voorbehoedsmiddelen. In wezen het recht om seks te hebben zonder voortplanting	Het recht om kinderen te hebben/nemen zonder inmenging van de staat
Liefde	(Ongedwongen) seksuele activiteit; wederzijdse seksuele aantrekkingskracht; het wederzijds verschaffen van seksueel genot	Een veelomvattende persoonlijke relatie met zorg voor het welzijn van de ander en streven naar duurzaamheid en verantwoordelijkheid
Waardigheid	Een status die aan mensen wordt toegekend krachtens internationale mensenrechten-documenten. Kan worden gebruikt als argument om aanspraak te maken op nieuwe "rechten", maar wordt over het algemeen niet begrepen als iets waaraan plichten verbonden zijn	Een intrinsieke (innate) hoedanigheid van ieder menselijk wezen, die rechten en plichten impliceert
Leven	Een toestand die door wetgevers kan worden gedefinieerd naar het hun uitkomt	Begint bij de conceptie, eindigt bij de natuurlijke dood
Homofobie	Elke oppositie tegen de LGBT-agenda, ongeacht hoe die wordt gevoerd. Omvat ook alle rationele en principiële argumenten die door sociaal-conservatieven naar voren worden gebracht	Irrationale angst voor en haat jegens homoseksueel geaarde personen
Discriminatie	Elk verschil in behandeling tussen verschillende situaties, als het gebruik van de terminologie politiek van pas lijkt te komen	De ongelijke behandeling van gelijke situaties aan de hand van niet toepasselijke maatstaven
Recht op informatie	Blootstelling aan propaganda	Het recht op correcte informatie
Gezondheidszorg	Omvat abortus	Houdt geen abortus in, omdat zwangerschap geen ziekte is
Preventie	Houdt anticonceptie in	Houdt geen anticonceptie in, omdat zwangerschap geen ziekte is
Strijd tegen AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten	Gratis distributie van condooms	Geen condooms, maar (1) medische zorg en (2) correcte informatie over besmettingsrisico's die verbonden zijn aan seksuele promiscuïteit, homoseksualiteit etc.

LIJST VAN BEWEERDE PROGRESSIEVE EUFEMISMEN (uit het Manifest)

Hoe zij het noemen	Wat het is
Regenbooggezinnen	gebroken gezinnen
Lappendekengezinnen (patchwork families)	gebroken gezinnen
Keuzevrijheid	Vrijheid om te doden, dat wil zeggen dat de staat verzuimt degenen te beschermen die de grootste behoefte aan bescherming hebben, namelijk ongeboren kinderen
Hersendood	Een toestand waarin de hersenfuncties schijnen te zijn gestopt, maar waarin de betrokken persoon nog leeft. Deze toestand kan een aantal maanden duren.
Gelijke behandeling van homoseksuelen	Voorrechten voor homoseksuelen
Voortplantingsrechten	Vrije abortus
Homoseksuele liefde	Sodomie

LIJST VAN WETGEVING DIE AANGEPAKT MOET WORDEN (uit het Manifest)

Af te schaffen wetten / in te voeren verboden	In te voeren wetten / streven naar
• Wetten inzake partnerrelaties (homo en hetero) afschaffen. • Wetten die echtscheiding toelaten afschaffen. • Wetten afschaffen die adoptie door homo's toelaten. • Alle farmaceutische voorbehoedsmiddelen verbieden. • Overeenkomsten verbieden die voorzien in abortus, voorbehoedsmiddelen en sterilisatie. • Verbieden van zwangerschaps-diagnostiek. • Verbieden van reageerbuisbevruchting. • Afschaffing van alle gelijkheidswetgeving op landelijk niveau en EU-niveau.	• Anti-sodomie wetten. • Wetten die echtscheiding bemoeilijken • Sociale en fiscale wetgeving om huwelijken te bevoordelen. • Wetten om 'homopropaganda' te verbieden. • Thuisonderwijs (home schooling) in alle landen legaliseren. • Gewetensbezwaren erkennen van alle artsen en apothekers (wettelijk recht geven om zorg te weigeren). • Abortusverboden in alle rechtsbereiken, ook in internationaal recht. • Internationale conferentie die alle gebruik van menselijke stamcellen verbiedt. • Internationale conferentie die euthanasie verbiedt.

Van bijzonder naar gewoon hoogleraar

door **Anton van Hooff**

Samen met de Leo-Polakstichting, van Leo Samama zal ik maar zeggen, heeft *De Vrije Gedachte* enkele jaren geleden een bijzondere leerstoel ingericht aan de Rijks Universiteit Groningen onder de naam 'Leo Polak leerstoel strafrechtfilosofie'. Leo Polak, een prominent vrijdenker in het interbellum, hield zich naast vele andere activiteiten wetenschappelijk bezig met het nadenken over de functie van straffen. De RUG heeft ten opzichte van hem een schuld te vereffenen: de Duitsgezinde rector magnificus gaf hem bij de bezetter aan omdat Leo Polak die de vijand had genoemd. Polak bezweek op 9 december 1941 in het concentratiekamp Sachsenhausen.

Bij de selectie kwam dr. Jeroen ten Voorde als de beste kandidaat naar voren. Uit Groningen kregen we niets dan tevreden berichten. Dat inderdaad de goede persoon is benoemd, blijkt uit het feit dat Ten Voorde benoemd is tot gewoon hoogleraar strafrecht in Leiden.

De RUG heeft inmiddels laten weten de leerstoel te willen continueren. De tekst die nu volgt spreekt voor zich.

Videoboodschap van **Prof. Mr. Jeroen ten Voorde** aan de ledenvergadering van **De Vrije Gedachte, 14 mei 2022**

transcriptie door **René van Elst**

Dank voor de mogelijkheid om op deze manier toch een enkel woord tot u te richten. Anton van Hooff vroeg mij een paar weken geleden of ik bij de vergadering wilde zijn en een praatje wilde houden ter gelegenheid van mijn afscheid als bijzonder hoogleraar strafrechtfilosofie in de leerstoel Leo Polak. Ik kon door omstandigheden helaas niet naar Utrecht afreizen, maar Anton verzoon een alternatief: neem een filmpje op en vertel dan wat je heeft beziggehouden. Wat heeft mij de afgelopen jaren beziggehouden als Leo Polak leerstoelhouder?

In de eerste plaats zeg ik dan toch maar: het onderwijs. Dat zeg ik niet in negatieve zin, want ik vond het onderwijs dat ik in het kader van deze leerstoel heb mogen geven ongelooflijk leuk. Het was een mastervak met een stuk of twintig studenten. Het was ook echt een manier van onderwijs geven die je niet vaak tegenkomt, in ieder geval niet aan rechtenfaculteiten met massale studentenaantallen. Ongelooflijk leuk omdat je dat vak echt met studenten probeerde vorm te geven. Het was niet een vak waarbij je voor de klas gaat staan en een verhaal gaat vertellen en alleen 'zendt', nee het was een vak waarin we echt studenten aan het woord lieten en waarin we

studenten zelf lieten zoeken naar antwoorden op vragen, waarbij we ook heel eerlijk waren als wij zeiden van we weten het antwoord zelf ook niet of we zijn zelf ook nog zoekende naar het antwoord, en waarbij we met studenten daar een soort voorlopig antwoord aan het zoeken waren. Ik weet dat studenten dat ongelooflijk moeilijk vonden omdat ze het niet gewend waren, dat was vaak de reden die ze dan opgaven, maar na afloop van het vak zeiden ze vaak, ja ik heb eigenlijk nog nooit zoveel geleerd in zo'n korte tijd. Dat is toch wel een compliment dat ze zelf verdienen, omdat ze het zelf gedaan hebben, maar het was ook wel een bewust toegevoegd aspect van het vak en dat was heel erg leuk om te doen.

Naast het onderwijs zijn er wel een aantal andere onderwerpen die mij hebben beziggehouden de afgelopen jaren en dan denk ik toch in de eerste plaats wel aan Leo Polak. Niet zozeer de persoon Leo Polak; ik ben niet een historicus die smult bij een dagboek dat openbaar is geworden. Ik heb zijn dagboek wel tot mij genomen in het kader van een congres dat over Leo Polak is georganiseerd. Maar ik ben toch vooral geïnteresseerd in het wetenschappelijke werk van Leo Polak. In het kader van de leerstoel heb ik toch ook

het werk van Leo Polak weer eens tot me genomen en dan zie je toch ook wel weer de ongelooflijke eruditie en hoe knap het is wat hij heeft gedaan, bijvoorbeeld in het kader van zijn proefschrift maar ook in andere geschriften van hem en dat het ook een echt heel knappe wetenschapper was, die misschien meer had kunnen bereiken, misschien ook meer had willen bereiken. Maar op wat hij bereikt heeft, had hij met enige voldoening mogen terugkijken, zodat we ons Leo Polak niet alleen moeten blijven herinneren wegens zijn tragische levenseinde, maar ons hem vooral ook moeten herinneren als de wetenschapper die hij is geweest. En dus heb ik vooral ook veel gebruik gemaakt in mijn eigen onderzoek naar bijvoorbeeld strafdoelen, van het werk van Leo Polak. En je ziet dat er ook nog wel steeds belangstelling is daarvoor. Ik sprak laatst nog een student – uit Groningen zeg ik er dan meteen bij – die nog steeds heel geïnteresseerd is en die dat die proefschrift ook echt uitgekamd heeft op een manier waarvan ik dacht, goh, dat dat nog op die manier gebeurt, heel knap, heel bijzonder. Dat was een enorm leuk en inspirerend gesprek met die jonge student die iets daarmee wil gaan doen.

Ik heb van het werk van **Leo Polak** gebruikgemaakt in het kader van een boekje dat ik heb geschreven over strafdoelen. Het lag natuurlijk heel erg voor de hand dat ik dat deed. Dat was een boek voor het grote publiek over het recht tot straffen. Dat boek is ook gelezen, in zoverre dat ik naar aanleiding daarvan een aantal keren het land ben

doorgereisd om met studenten, maar ook met anderen, over strafdoelen te praten. Met studenten was het dan toch vooral van 'kunt u dat verder uitleggen van die strafdoelen? Omdat we dat in het reguliere onderwijs niet krijgen en het toch wel heel interessant vinden.' Ik vond het eerlijk gezegd wel schokkend dat dat dan niet gebeurt. Maar het is mij wel bekend dat dat niet gebeurt, dat is ook wel een beetje de tragiek van het onderwijs van deze tijd. Anderen vroegen dat met name omdat ze zeiden 'We zijn geïnteresseerd in hedendaagse thema's en zouden eigenlijk wel een beetje kunnen reflecteren op die hedendaagse thema's' en dan ging het over actuele onderwerpen als levenslange gevangenisstraf, terbeschikkingstelling, maar ook andere onderwerpen uit de actualiteit: hoe ga je met zedendelinquenten bijvoorbeeld om? Dat is een onderwerp geweest waar ik een lezing over gehouden heb. En dat onderwerp strafdoelen dan koppelen aan strafrechtstheoretische en straf filosofische noties was heel erg leuk om te doen en dat heb ik ook best wel veel gedaan, voor studenten en ook voor besloten clubs – die noemden zich een soort veredelde leesclub – dat waren clubs van 20, 30, 40 man die met elkaar gesprekken aangingen. Dat was met name pre COVID. In covidtijd is veel... kapot gegaan is een groot woord, maar er is denk ik toch veel verwaterd en dat moet nu allemaal weer opgepakt worden; ik ben benieuwd hoe dat dat gaat verlopen.

In het kader van onderzoek heb ik me ook nog wel veel beziggehouden met die straffen en strafdoelen. Toen Polak het had over straf, had hij de gevangenisstraf als uitgangspunt, alleen wat hij honderd jaar geleden schreef is niet meer actueel en zijn beeld is natuurlijk ook niet meer actueel. Tegenwoordig leggen we straffen ten uitvoer en we doen dat bijvoorbeeld deels voorwaardelijk; die term heeft u ongetwijfeld wel eens een keer gehoord, het betekent dat de gevangenisstraf niet helemaal ten uitvoer wordt gelegd en dat je voor een deel in een proeftijd terecht komt en dat je in die proeftijd onder toezicht wordt gesteld. Dat is niet zozeer een nieuw fenomeen, maar het is wel een fenomeen dat geëxplodeerd is, want er zijn steeds meer toezichtmaatregelen bijgeko-

men de afgelopen 10 jaar – 20 jaar moet ik eigenlijk zeggen – en er is nooit echt goed onderzoek gedaan naar wat dat toezicht eigenlijk inhoudt en met name ook niet naar wat de rechtvaardiging voor het toezicht is. Wat is het mensbeeld dat bij dat toezicht wordt gebruikt en klopt dat wel en zijn de argumenten die voor toezicht worden gebruikt eigenlijk wel consistente argumenten? Daar heb ik een keer wat over geschreven, ook wel het een ander over gezegd, vaak ook wel in samenwerking met collega's van andere universiteiten en daar is een keer een bundeltje over verschenen waarin we het over toezicht hebben en waarin ik vanuit een meer filosofische invalshoek probeer dat toezicht te begrijpen, te plaatsen en toch ook wel een beetje de tegenstrijdigheden bloot probeer te leggen.

Dat is één onderwerp dat ik met de strafdoelen verder ben gaan doen; een ander onderwerp heeft te maken met de invloed die burgers steeds meer uitoefenen op de tenuitvoerlegging van straffen, wat we bijvoorbeeld zien als het gaat om het uitoefenen van dat toezicht. De wet zegt eigenlijk dat de reclasseringsring dat doet. Maar de reclasseringsring kan dat niet, daar is ook op bezuinigd, zoals op zoveel organisaties de afgelopen 15 jaar is bezuinigd. De reclasseringsring heeft helemaal niet de capaciteit om dat te doen en schakelt dus burgers in; die noemen we een beetje eufemistisch 'referenten' maar het zijn eigenlijk de buurtbewoners die dan een bijvoorbeeld een zedendelinquent – daarmee speelt het vooral – in de gaten gaan houden; dat zijn buuren, bekenden... maar ik woon zelf in een buurt in Leiden waar een meneer vindt dat hij de wijkburgemeester is, die houdt alles in de gaten en die vindt van alles en nog wat over iedereen en heeft heel goed in de gaten hoe het met de buurt gaat om het maar zo te zeggen; is die dan een referent? Is dat handig? Zouden ouders van bijvoorbeeld kinderen die misbruikt zijn of die mis-

schien wel potentieel slachtoffer waren, referent kunnen zijn? En waarom zou je dat aan burgers moeten geven, is dat wel een taak voor ze? Zou dat moeten worden uitbesteed?

De privatisering van het strafrecht – daar heb ik wel vaker over geschreven – is een onderwerp dat min of meer verspreid is over het strafrecht, de rol van burgers en dergelijke, maar waar nog niet heel erg goed filosofisch onderzoek naar is gedaan. Er is wel juridisch onderzoek gedaan, maar dat is beperkt gebleven en dat is ook niet zo gek want er was nog niks, dus dan begin je klein, maar dat onderwerp gaat de komende jaren veel meer spelen. Het speelt namelijk in het buitenland; in de Verenigde Staten is het al veel sterker en vaak zie je wat in de Verenigde Staten gebeurt 10 jaar later in Europa en ook in Nederland doorsijpelen. Die ontwikkelingen zijn heel sterk in de Verenigde Staten; dan is de vraag: wat moeten we daar dan mee, hoe moeten we daar naar kijken? Dan spelen ook vragen mee over democratie en democratisering van het strafrecht want dat is dan wel het argument dat dan in de Verenigde Staten wordt gebruikt: het strafrecht heeft ook een democratisch aspect, burgers moeten daar dus ook in betrokken worden, burgers moeten de overheid scherp houden. Een Franse filosoof, Pierre Rosanvallon, noemt dat tegendemocratie. Dat is eigenlijk zoiets als de officiële democratie, het Parlement

en de regering, in de gaten houden door allerlei mechanismen. Dit kan zo'n mechanisme zijn, prima, interessant, leuk om daarover te lezen, maar hoever gaat het en wat wil je wel en wat wil je niet en waarom wil je het wel of waarom wil je het niet? Dat is een onderwerp dat mij nu heel erg bezighoudt in het kader van mijn huidige werkzaamheden. Ik ben gestopt in Groningen, maar ik ben in Leiden verder gegaan. Ik was hoofddocent strafrecht in Leiden en sinds mijn vertrek uit Groningen ben ik hoogleraar strafrecht in Leiden; het één heeft met het ander te maken. Ik ben weggegaan omdat ik hoogleraar strafrecht werd in Leiden en ja, dat onderwerp vind ik heel erg interessant. Ik begeleid ook een promovendus die een proefschrift schrijft over die democratisering van het strafrecht, een heel specifiek onderwerp, maar dat is iets wat mij wel bezighoudt. Niet alleen als het gaat om de tenuitvoerlegging van straffen maar ook als het gaat om de vraag: waarom stellen we gedragingen eigenlijk strafbaar en hoe interpreteren we dan zo'n strafbaarstelling en wat gebruiken we daar dan voor? Wat je ziet is dat er in het voortraject ongelooflijke bewegingen zijn, lobby-bewegingen met betrekking tot het strafbaar stellen van gedrag. Dat is op zich niet zo heel erg nieuw, dat is altijd al zo geweest, alleen wat je ziet is dat de consensus die je probeert te bereiken en de gemene deler die je wilt bereiken, steeds moeilijker te berei-

ken zijn. Ook dat is niet heel erg nieuw, we leven in een pluriforme samenleving, er zijn talloze meningen en misschien is het ook moeilijk is om wat toe te geven op je mening, maar in het kader van wetgeving moet er op een gegeven moment een neerslag zijn van wat de gemene deler is, om het maar zo te zeggen en je ziet dat dat bij heel veel onderwerpen toch niet heel erg makkelijk is.

En één onderwerp waar ik me als jurist veel mee bezighoud is seksuele delicten. Daar gaat veel aan veranderen; u heeft misschien wel in de krant gelezen dat er veel over te doen is. Ik heb daar het nodige over geschreven de afgelopen jaren, meer vanuit de juridische invalshoeken naar de filosofische toe; tegelijkertijd heb ik ook wel gekeken vanuit een meer filosofische hoek. Het is een onderwerp waarvan me in de eerste plaats interesseert: wat stel je dan strafbaar en waarom zou je bepaalde gedragingen strafbaar stellen en hoe ver mag je gaan en tegelijkertijd ook wel het proces zelf van strafbaarstelling: welke actoren zijn betrokken en zijn dat ook van die tegendemocratische actoren of zien we hier een proces waarin de tegen-democratie eigenlijk de officiële democratie, de wetgever, in de weg zit? En wat vinden we daar dan van, want die sekswet, om het maar even plat te zeggen, die is er nog steeds niet terwijl die al 6 of 7 jaar geleden werd aangekondigd en dat heeft voor een belangrijk deel te maken

met wat er achter de schermen gebeurt en welke lobby-bewegingen er allemaal zijn en hoe moeilijk het is om op dat niveau tot consensus te komen. Dat is een beetje vaag zeg ik heel eerlijk. Het is ook iets wat ik zie en waar ik nog niet de vinger achter krijg; het is wel iets wat mij bezighoudt, omdat het gaat over kwaliteit van wetgeving, omdat het gaat om het vertrekpunt van het strafrecht; er moet een wet zijn en als die wet er niet is of als die wet onduidelijk is of als die wet eigenlijk door iedereen op een andere manier wordt uitgelegd, ga er

dan maar aan staan als rechter of officier van justitie of ga er dan maar aanstaan als verdachte en je moet jezelf verdedigen, want waar verdedig je je tegen?

Het zijn talloze vragen die mij hebben beziggehouden als bijzonder hoogleraar en die mij nog steeds beziggehouden als hoogleraar strafrecht. Het is een overgang. Ik vind het heel jammer dat ik afscheid heb moeten nemen van mijn hooglerschap in Groningen; tegelijkertijd weet ik ook dat de intentie is om de leerstoel voort te zetten; het hoe en wat weet ik niet, daar hoor ik me ook niet mee te bemoeien, maar mijn hoop gaat in ieder geval wel uit naar een continuering van deze leerstoel om redenen die ik eigenlijk al impliciet heb genoemd, namelijk dat er behoefte is aan een meer metajuridische filosofische reflectie op het strafrecht – toch een heel belangrijk onderdeel van onze samenleving. Dat is belangrijk voor studenten. Dat is belangrijk voor iedereen en het is ook belangrijk voor de wetenschap. Omdat ik heb gemerkt, in de vrijheid die ik heb gehad om mij met allerlei onderwerpen bezig te houden, dat als je dat vanuit een iets andere blik doet dan een zuiver juridische blik of een heel criminologische blik, dan heb je wat te melden, dan heb je ook meerwaarde en dat helpt heel erg om een debat scherper te krijgen, maar ook om duidelijkheid te creëren of in ieder geval om zichtbaar te maken wat de problemen werkelijk zijn. Dus ik ben heel blij dat ik deze leerstoel heb mogen vervullen, ik vond het een enorme eer en ik wil dan ook iedereen die indertijd akkoord was met mijn benoeming daarvoor heel hartelijk bedanken. Dat heb ik al eens gedaan maar ik herhaal het bij dezen. Ik wens u allen een heel fijne dag en verder ook nog alle goeds toe. Ik hoop dat we elkaar nog een keer zullen treffen. Het is een afscheid als hoogleraar strafrecht filosofie maar wat mij betreft geen afscheid van u, dus wellicht dat we elkaar nog een keer in de toekomst treffen of wel bij een lezing ofwel bij De Vrije Gedachte. Ik sta daar in ieder geval voor open. Het ga u allen goed; ik wens u nog een heel fijn weekend toe en tot ziens.

Een nieuwe vraag voor atheïsten

door **Courtney Heard**

vertaald en van noten voorzien door **René van Elst**

Ik bevredigde weer eens mijn verslaving aan Reddit [noot RvE: Reddit is een Amerikaanse sociale nieuws-website] en las het blog <https://www.reddit.com/r/DebateAnAtheist/> (DAA) toen ik een vraag vond die ik nog nooit eerder had gezien of gekregen, namelijk "Wat is het verschil tussen een seculiere samenleving en een atheïstische samenleving?" (https://www.reddit.com/r/DebateAnAtheist/comments/4ma9xq/difference_between_a_secular_society_and_an/)

Dat is een ongewone vraag tussen de vele vragen van het soort "Wat als je het mis hebt?" en "Waarom haat je God?" Meestal log ik in op Reddit, ga ik naar DAA en binnen enkele ogenblikken rollen mijn ogen terwijl ik boos mopper: hebben ze niets nieuws te vragen? Dus je kunt begrijpen waarom ik lichtelijk verbijsterd en geprikkeld was door zo'n nieuwe vraag. Ik bedoel, iemand heeft zomaar een nieuwe vraag gevonden om aan atheïsten te stellen! De vraagsteller bood echter ook meteen een mogelijk antwoord aan: "Ik bedoel, ik neem aan dat ze in principe hetzelfde zouden zijn toch? Op functioneel niveau? Of betekent seculier dat de religieuze mensen allemaal afgezonderd zijn, zoals de **Amish** super losgekoppeld zijn van alle anderen en hun zaken?"

Het is duidelijk, uit de suggestie dat een seculiere samenleving een nieuwe, mooie manier kan zijn om segregatie opnieuw te bekijken, dat de vraagsteller slecht geïnformeerd is. We moeten echter respect hebben voor diens bereidheid om iets te leren. Alleen al het plaatsen van deze vraag op Reddit, waar de commentaarsectie dient voor het voor je plezier levend villen van mensen, is een daad van moed op zich. Daarom voel ik de behoefte om deze vraag gedetailleerder te beantwoorden dan al in de reacties is gedaan.

De definitie van seculier, zoals ik die meestal hanteer, is simpelweg de scheiding van kerk en staat. Het is niet de eliminatie van de kerk. Het is zeker niet het scheiden van religieuze mensen en niet-religieuze mensen. Het is gewoon de scheiding van kerk en staat. Met "kerk" bedoel ik natuurlijk georganiseerde religie, en met "staat" bedoel ik alle takken van de overheid, van wegenonderhoud tot Parlement Hill [noot RvE: de 'parlementsheuvel' in de Canadese stad Ottawa].

Wanneer ik aandrang, of een andere seculier doet dat, op een seculiere samenleving, gaat het erom dat we niet willen dat religie enige invloed heeft op het overheidsbeleid. We geven geen commentaar op wat je persoonlijk gelooft. We houden ons niet bezig met wat je doet in je privéleven en privé-instellingen. De meeste secularisten steunen van harte je vrijheid om je religie te belijden.

Dat houdt echter op, wanneer je religie en je overtuigingen het leven beginnen te beïnvloeden van degenen die ze niet delen. Een seculiere samenleving zou niet toestaan dat je diepgewortelde persoonlijke overtuigingen in overweging worden genomen bij het maken van wetten, het opstellen van het leerplan van een openbare

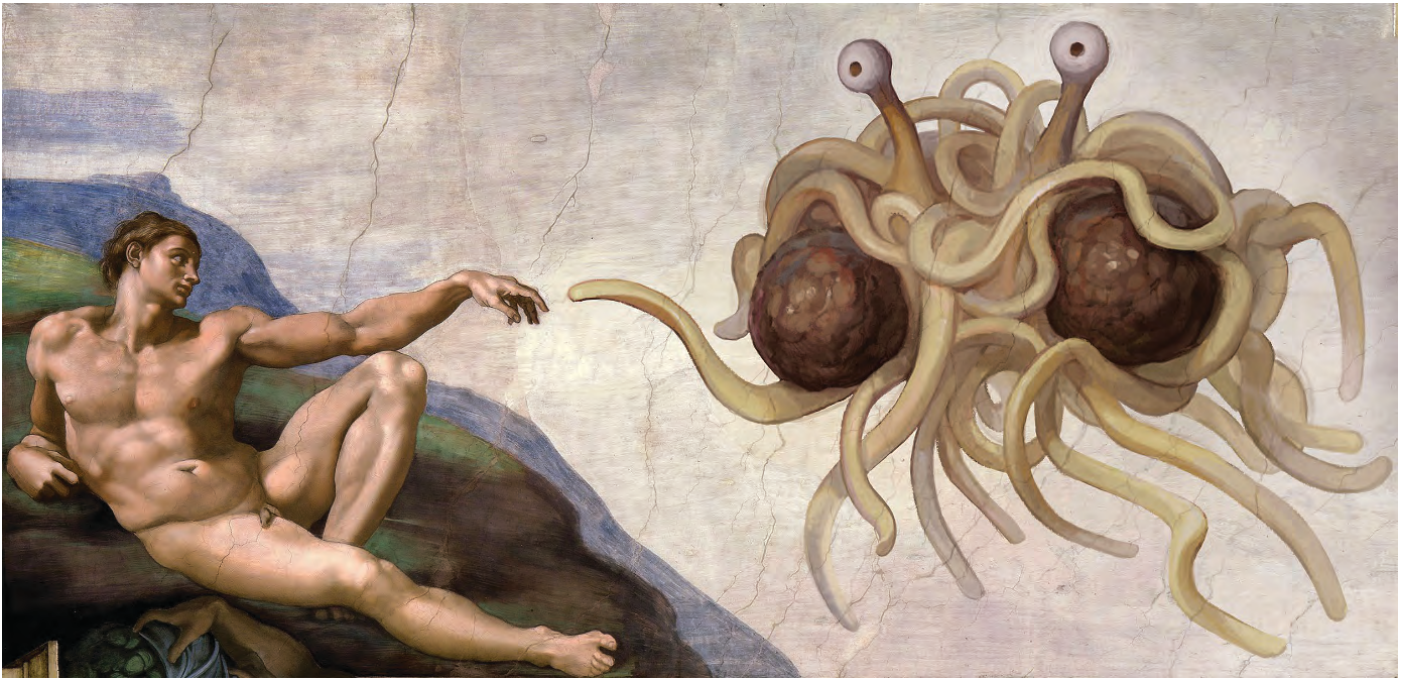
school of het kiezen van overheidsfunctionarissen. In een seculiere samenleving worden je geloofsovertuigingen bewaard waar ze horen: in je eigen huis, tussen andere gelovigen en in je eigen kerken of privéscholen.

Als ik bijvoorbeeld tot de kerk van het Vliegend Spaghettimonster [afbeelding op de volgende pagina] behoor en ik geloof dat men minstens één keer per dag moet deelnemen aan een maaltijd van goddelijke, sappige gehaktballen om eindeloos knoflookbrood in het hiernamaals te ontvangen, dan ben ik vrij om dat op op eigen houtje te doen, in mijn eigen tijd. Het wordt echter een probleem wanneer ik erop sta dat de school van mijn zoon of dochter tijdens elk lunchuur overheerlijke, perfect gekruide, in de pan geschroeide umami-ballen serveert die in marinara zwemmen. Misschien stamp ik zelfs met mijn voeten om deze maaltijd vooraf te laten gaan door een gebed tot Zijne Noedeligheid, zodat alle

schoolkinderen een geroosterd, goudbruin, knoflookachtig, koolhydratenverzadigd hiernamaals verdienen. Christenen, moslims, hindoes, boeddhisten, vegetariërs, veganisten en alles daartussenin worden gedwongen om deel te nemen aan deze dagelijkse activiteit, zonder dat rekening wordt gehouden met hun persoonlijke overtuigingen. Bovendien is het ons belastinggeld waaruit de sappige ballen worden bekostigd en de verrukkelijke jus en de schooltijd, belastinggeld dat zou kunnen worden besteed aan het leren over Schrodinger's kat, Pavlov's honden of Edgar Allen Poe's gedicht *The Raven*, maar dat dan wordt besteed aan het verlangen naar postuum knoflookbrood.

In een seculiere samenleving zou dit niet worden toegestaan, ongeacht welke religie zij voorstaat, zelfs als de meerderheid van de bevolking zich ermee identificeert. In een seculiere samenleving vinden je religieuze rituelen plaats in je huis of in je religieuze instellingen en kunnen ze niet worden opgedrongen aan mensen die je overtuigingen niet delen. In een realistischer voorbeeld zou het op een openbare school openen van de dag

met een gebed niet kunnen in een seculiere samenleving. Je bent vrij om te bidden, maar anderen daartoe dwingen is niet oké.

Er is een oud gezegde: "Mijn recht om met mijn vuist te zwaaien eindigt waar jouw neus begint". Dit definieert perfect een seculiere samenleving.

Een atheïstische samenleving is echter een ander idee en het is eigenlijk meer een luchtkasteel. Het is niet waarschijnlijk dat zoiets nog in onze tijd van leven zal bestaan en het is niet noodzakelijkerwijs iets waar de meeste atheïsten echt naar streven. Het is een beetje als of je wenst dat een echte replicator, zoals het apparaat dat Picard zijn hete Earl Grey-thee serveerde [noot RvE: **Jean-Luc Picard, gespeeld door Patrick Stewart**, is een figuur uit een SF-tv-serie met allerlei onwaarschijnlijke technische foefjes], ontworpen en voor iedereen beschikbaar is voordat we sterven. Het zou mooi zijn. Het klinkt echt 'cool'. Ik zou willen dat het gebeurt, maar het gaat niet gebeuren.

Een atheïstische samenleving zou er een zijn waarin de hele bevolking geen geloof in God heeft. In een atheïstische samenleving is het niet zo dat het geloof in God verboden of gestraft wordt; het is geen samenleving waarin we ons hebben ontdaan van religieuze mensen, het is gewoon een samenleving waarin iedereen, uit vrije wil, feitelijk niet meer in een god gelooft. Geen behoefte aan kerken, geen behoefte aan religieuze privéscholen en geen noodzaak om de rechten van gelovigen te beschermen... omdat die er niet zouden zijn.

Een samenleving waarin religie of het geloof in god verboden is, kan niet worden omschreven als een atheïstische samenleving, omdat er nog steeds mensen zouden zijn die in een god geloven, maar het met succes verbergen.

Veel atheïsten zouden je vertellen dat zo'n samenleving leuk zou zijn, maar er niet gauw zal komen. Ze zou-

den je ook vertellen dat het niet iets is dat ze willen doordrukken. De meeste atheïsten die ik het genoeg heb te kennen, zijn seculieren, in die zin dat het hen niet kan schelen wat je gelooft, zolang je het de rest van ons niet opdringt. Als je dat geloof buiten onze openbare scholen, buiten onze wetboeken en buiten onze regering houdt, ondersteunen we je recht om het te geloven en te beoefenen en leven we met genoeg als naasten van je.

Persoonlijk geloof ik er sterk in dat alle samenlevingen seculier moeten zijn. Het maakt me niet uit of we allemaal atheïsten zijn, ik wil gewoon niet dat iemands persoonlijke overtuigingen worden opgedrongen aan mensen die ze niet delen. Ik steun het recht van iedereen om zijn eigen religie te beoefenen en zijn eigen overtuigingen te hebben, zolang die overtuigingen niet worden ingezet om inbreuk te maken op de persoonlijke rechten van andere mensen.

De onzedelijkheid in den Bijbel (1)

door **Willem Havers**

Brochure uit 1927, gedigitaliseerd en van noten voorzien door **René van Elst**

OPEN BRIEF AAN DE LEDEN VAN DE TWEDE
KAMER DER STATEN GENERAAL EN AAN HET
NEDERLANDSCHE VOLK OVER DE ONZEDE-
LIJKHEID IN DEN BIJBEL

DERDE DRUK

UITGAVE VRIJDENKERSVEREEN. DE DAGE-
RAAD, AFD. DEN HAAG

ADMIN.: N. H. LUGGIES & ZONEN
L. TORENSTRAAT 22-26 - ROTTERDAM

EEN WOORD VOORAF.

De poging, welke de Nederlandsche vrijdenkers thans opnieuw ondernemen teneinde de aandacht van het volk te vestigen op den verstand- en zedebedervenden invloed van den Bijbel, verdient helaas nog aller steun. Terwijl aan het einde der vorige eeuw de Bijbel als leidraad voor het leven afgedaan scheen te hebben, de liberale staat zich zelfs "atheïstisch" noemde en de moderne cul-

tuur zeker den Bijbel ontgroeid was, hebben wij sindsdien een achteruitgang kunnen constateeren, welke onrustbarend is. Het Nederlandsche, snel conservatief wordende liberalisme, dat zich toch steeds ongunstig had onderscheiden in cultureelen zin en nooit den godsdienst geheel had prijsgegeven, kwam weldra weer tot aanvaarding van den godsdienst in vollen omvang en zooals hij hier te lande zich nationaal had geopenbaard, zoodat het liberalisme zich politiek wonderwel met de christelijk-historische beginselen bleek te verstaan. Het moderne Christendom, dat een wanhopige poging deed, den ouden godsdienst te verzoenen met de nieuwe beschaving, is al reactionnairder geworden; zelfs z.g.n. socialistische moderne predikanten ontzien zich niet, den Bijbel aan te prijzen als een buitengewoon belangrijk en veel wijsheid en zedelijkheid openbarend boek. Zoo is het volk door orthodoxe en moderne geloofspredikers om den tuin geleid. Niet, dat de Bijbel daardoor gelezen wordt is vreeselijk, maar dat de Bijbel wordt gelezen als een in zekeren zin Heilig Boek, als een schoon en inspireerend werk, als een verzameling geschriften, waarvoor men eerbied behoort te hebben. Zóó ook wordt dit Boek den kinderen voorgehouden en de rampzalige invloed van dezen Bijbel wordt hoogelijk... geroemd!

Indien de moderne opvoedkunde één beginsel heeft gepropageerd, dat erkend is geworden, dan was het zeker wel dit: "Voedt Uw kinderen vooral kinderlijk op. De kinderen leven niet voor ons, doch voor de toekomst, welke hun wacht. Wij hebben niet het recht, het kleine wezen te misvormen tot een copie van groote mislukkingen, maar we hebben de plicht, de sociale kern en den redelijken aard van elk kind te ontwikkelen en zich te laten ontplooien, en tevens het te beschermen tegen het kwaad."

Welnu, dit pedagogische principe eischt, dat we het kind vrijwaren voor de perversiteit van een boek, dat uitmunt in liederlijkheid en onwetendheid.

Wij verafschuwen elke censuur, en onze strijd geldt ook niet [4] den verkoop van den Bijbel in het algemeen, bedoelt niet een soort "index" in het leven te roepen. Onze actie beoogt, den Bijbel te weren als leermiddel, als opvoedingsmateriaal. Men streeft er naar, alles uit school en gezin te verbannen, wat het kind militaristisch, on-sociaal en zelfzuchtig, wreed, of dom zou kunnen maken. Waarom dan niet de Bijbel uit school of gezin geweerd? Nogmaals: geen politie-censuur in de samenleving, maar verbanning van den Bijbel als leermiddel.

Daarom richten we ons tot het gansche volk. De opvoeding der kinderen vereischt allereerst: opvoeding der ouders. En voor hen heeft de heer Havers zijn boekje geschreven, om hun duidelijk te maken, hoe onwetenschappelijk en onzedelijk de Bijbel wel is. Kan het ook anders? Het Oude Testament is geschreven van de zevende tot de tweede Eeuw voor onze jaartelling, het Nieuwe is in de tweede Eeuw geredigeerd. Dat beteekent, dat deze verzameling geschriften, willekeurig sa-

mengesteld uit een veel grooter aantal, waarvan er evenveel verloren als nog bewaard zijn gebleven (de Apocriefen) dateeren uit een tijd, dien we thans barbaarsch noemen. Het Oude Testament wordt geheel beheerscht door de geschiedenis van den roof-oorlog, dien de Joden in Palestina ondernamen, een wreede krijg, gevoerd in naam van der Joden oorlogszuchtigen God. Het N.T. wordt gedragen door de idee van het menschenoffer, dat God eischt. De kruisiging van Jezus, die de zonden der menschen wegneemt, is slechts een voorbeeld van de volstrekt onbeschaafde wijze, waarop de volken in dien tijd meenden verlossing te zullen bereiken, en in dit geval nog wel verlossing in den hemel, niet op aarde, terwijl de uitroeiing der materiele en vleeschelijke begeerten gold als deugd. Daarbij moet van den aanvang tot het einde de vrouw het ontgelden: in het Oude Testament is zij de verleidster van den man, in het Nieuwe de verwekster van zondige begeerten, en in beide eigendom van den man, omdat toendertijd in nog veel heviger mate dan thans, het patriarchaat heerschte.

Doch de grofste onzedelijkheid in den ganschen Bijbel wordt vertegenwoordigd door God. Hij schept de menschen, om ze te verdoemen en uit het paradijs te verjagen — hij verleidt en verzoekt hen om ze te straffen — hij trekt mee ten krijg — hij belooft den zieligen armen den hemel — hij vervloekt in waanzinnigen naijver allen die niet gelooven wat hij decreteert, en vangt daarmee aan in Genesis om er mee te eindigen in het laatste vers van het N.T. — hij schiep het kwaad en de zonde, maar toornst daarover tegen den onschuldigen mensch — hij [5] verheerlijkt de armoe van geest — hij eischt een godmenschelijk offer te zijner eere — bij gebrek aan overtuigingskracht, eischt en beveelt hij en straft met een eeuwige kastijding, die een eeuwige misdaad is! Waarlijk, het grootste kwaad jegens kind en mensch is de prediking van dezen God!

Het onderwijs, dat wij voorstaan, moet daarom rationalistisch zijn, het moet de redelijkheid in het kind ontwikkelen door het te doen begrijpen; het moet humanitair zijn, opdat de sociale strekkingen, in kiem aanwezig, worden opgewekt en ontwikkeld; het zal tevens libertair moeten zijn, teneinde de aanleg van elk kind tot wasdom te doen komen. Daarom is de Bijbel, met zijn moraal van 't geloof op gezag, van de goddelijkheid van oorlog en straf, van de noodzaak van onderdrukking en slavernij, een boek, dat kind en mensch in stede van op te voeden slechts kan verkrachten.

A.L. CONSTANDSE.

BIJ DEN DERDEN DRUK.

Allerminst had kunnen worden verwacht, dat "De onzedelijkheid in den bijbel" in zulk een mate de belangstelling zou wekken, dat binnen zoo betrekkelijk korten tijd, het noodig was een derde oplage ter perse te leggen.

Over de ontvangst, die dit overigens volkomen potentiellooze geschriftje ten deel viel, slechts een enkele opmerking.

Dat van theologische zijde — voor zoover niet een voornaam zwijgen werd in acht genomen — getracht werd, elke waarde aan het boekje te ontnemen, is begrijpelijk.

De godsdienst is een "vak" geworden, en het is nu eenmaal de hebbelijkheid der beoefenaren van sommige

"vakken", niet te dulden, dat "buitenstaanders" zich in deze het recht tot medespreken aanmatigen.

Eén feit mag echter met genoegen worden gekonstateerd:

Niemand heeft een ernstige poging gewaagd "Gods Woord" te redden!

Integendeel, ten dien opzichte zweeg men in alle talen, terwijl bij herhaling werd gezegd.... "de schrijver heeft niets nieuws verteld." Alsof ik dit ergens had beweerd.

Toch zou een weinig meer bescheidenheid voor de theologen, die zich op deze wijze van de zaak afmaken, heusch geen overbodige weelde zijn, daar het tijdstip, dat zij over den godsdienst "wat nieuws" vertelden, zeer lang achter ons ligt. Trouwens het doel der uitgave van dit geschriftje was allerminst.... het vertellen van nieuws.

Het doel lag ergens anders, en wel in het zooveel mogelijk ondermijnen van het ons opgedrongen en zooveel verbittering teweeggebracht hebbend bijbelgezag.

Het was er om te doen, om ieder, die nog van meening was, dat aan den bijbel eenig goddelijk gezag moest worden toegekend, met wijlen Dr. A. Kuyper, dat boek beschouwde als de "geopenbaarde Waarheid"*), toe te roepen:

"Hier is Uw bijbel; lees de onzedelijke taal, welke als zijnde geïnspireerd door God, daarin voorkomt, en leert verstaan, dat **aan dit bijbelboek, ook van wetenschappelijk en historisch standpunt, elke waarde moet worden ontzegd.**

*) Dr. A. Kuyper: Uit het Woord, 2e Serie, 1e bundel, bladz. 96.

[7] Leert begrijpen dat elke bijzondere "openbaring", of die is van God, Mozes, Mohamed, Jezus, madame Blavatsky of Krishnamoerti, de menschheid verdeelt, en de voor den vooruitgang zoo noodzakelijke ontwikkeling van den menschelijken geest verhindert."

Tegen één opmerking wensch ik met kracht verzet aan te tekenen.

Men heeft mij n.l. verweten, dat ik alle onbehoorlijke teksten, zou hebben gepubliceerd. Absoluut onjuist. Slechts een uiterst bescheiden percentage. Ik heb slechts den weg aangegeven, waar men het moois kan vinden. En dan nog, onverzwakt poneer ik de stelling: als in den bijbel niet meer schandelijks voorkomt, dan in deze brochure aangegeven, dan nog behoort dit boek tot de pornografische geschriften.

"Het Christendom is bezig te verdwijnen", zegt dominé H. Bakels in zijn uitnemend werk "Prakkeldraad" #]; moge de derde druk van dit boekje, waarin de bijbel, als voornaamste steunpilaar van den christelijken godsdienst, wordt aangevallen, er iets toe bijdragen, dit tijdstip te verhaasten.

DE SCHRIJVER.
DEN HAAG, Oct. 1927.

#] Noot van RvE: Herman Bakels, 1871 – 1952, was een theologische veelschrijver; "Prakkeldraad" kwam uit in 1927.

INLEIDING.

Reeds terstond nadat in 1917 de grondwet was her-

zien*), waardoor de mogelijkheid ontstond, om, met volkomen financiële gelijkstelling, naast de scholen voor openbaar onderwijs, inrichtingen in het leven te roepen, waar confessioneel onderwijs zou kunnen worden gegeven, werd, vooral van christelijke zijde, een activiteit aan den dag gelegd, die elk tegenstander van het inprenten van godsdienstige dogma's in kinderhersen, met weemoed, vaak met wrevel vervulde.

Met grenzenloze aanmatiging werd het godsdienstig onderwijs als het eenig goede voorgesteld, omdat, zooals in verschillende toonaarden werd beweerd, ware zedelijkheid onbestaanbaar was zonder godsdienst. De gevolgen zijn niet uitgebleven.

En al bedoelt deze brochure allerminst te zijn een politiek strijdschrift, toch mag niet worden verzwegen, dat door het o.i. volkomen onjuist inzicht in het karakter van den "schoolstrijd" van hen die zich in Nederland aandienenden als verdedigers van het godsdienstloos onderwijs, de confessionele school steeds meer kinderen tot zich trok, en het z.g.n. neutraal onderwijs in de verdrukking kwam.

Niet het minst was dat het geval op plaatsen, waar men de macht had om door verschillende middelen, de ouders te noodzaken, hunne kinderen te onttrekken aan het openbaar onderwijs ten behoeve van de confessionele inrichtingen.

De zoogenaamde gelijkstelling op onderwijsgebied, is in de praktijk gebleken te zijn, een buitengewoon groote bevoorrechtiging van het godsdienstig onderwijs.

Tengevolge hiervan werd dit, met zijn aan den bijbel ontleende leerstellingen, legendes, onzedelijke en onwetenschappelijke dogma's, het bederf van het gemoed der kinderen en van hunne hersenen.

Het is thans in Nederland reeds zoover, dat 55%, dus meer dan de helft van de schoolgaande jeugd, wordt onderwezen in inrichtingen, waar... "Gods Woord geldt als het beginsel van alle wijsheid" en "de bijbel het kompas is, dat de richting moet aangeven."

Welnu, in de hierachter afgedrukte "Bijlage", behoorend bij het aan de Tweede Kamer ingediend "Adres", wordt slechts een gering deel van dit "Goddelijk Kompas", onder de aandacht

*) Het bekende art. 192, thans art. 195.

[9] gebracht van de ouders, die het wel meenen met hunne kinderen en hun de vraag voorgelegd of dit "kompas" in staat is, in staat kan zijn, een zuivere koers aan te geven bij het bevaren der levenszee?

Maar ook dient deze kwestie ter beantwoording te worden voorgelegd aan

de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging en in dit wetgevend college worden besproken de vraag of niet de bijbel, krachtens zijn onzedelijke strekking, moet worden geweerd van elke onderwijsinrichting waar lager, uitgebreid lager of meer uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven?

Vermoedelijk zullen velen in den lande met belangstelling kennis nemen van de in de Tweede Kamer over deze kwestie te houden debatten, en waarschijnlijk vooral van de argumenten, die zullen worden aangevoerd ter verdediging van de schandtaal, zooals die in den bijbel wordt gebruikt.

Zal het Nederlandsche volk dit eerlijk bedoeld pogen, om in het belang der opvoeding van het opkomend geslacht, den bijbel uit de school te verbannen, steunen, of... zal weder de gewone onverschilligheid van ons kalm, lakonisch volk, de plaats innemen van de warme belangstelling, die deze aangelegenheid verdient en die

Eerste pagina van een Gutenberg-bijbel

onmisbaar is, om haar tot een redelijke oplossing te brengen?

De naaste toekomst geve hierop het antwoord.

Het zij hier ten slotte nog eens nadrukkelijk verklaard, dat de uitgave van dit geschrift enkel en uitsluitend ten doel heeft de aandacht te vestigen op het gevaar, dat een boek als de bijbel moet hebben op het ontvanke-lijk kindergemoed. Moet hebben, omdat de bijbel, niet zooals wordt beweerd, van goddelijken oorsprong is, doch integendeel niets goddelijks kan hebben, daar bijv. het geheele Oude Testament niets anders is, dan een vervalschte historie en een stuk verdichtsels van een barbaarsch volk en van een even barbaarsche godheid.

Wij achten ons voldoende vrijdenker om ieder mensch de meest volkomen vrijheid te laten, zelf aan te geven, wat hij noodig acht tot bevrediging van zijn innerlijk gemoedsleven, doch wij wenschen er, in het belang der werkelijke zedelijkheid, tegen op te komen, dat de kinderen vertrouwd worden gemaakt met de meest vieze uitspattingen van een onbeschaafd volk. Wij wenschen er verzet tegen aan te teekenen, dat aan de kinderen wordt geleerd eerbied te hebben voor een monster van wreedheid en wraakzucht, zooals ons de godheid in den bijbel wordt voorgesteld.

Niet onmogelijk is het, dat door deze bladzijden, sommige eerlijk geloovenden, pijnlijk worden getroffen. Het zij zoo. Aller-[10]minst was het onze bedoeling. Doch... laten zij zich de vraag voorleggen of onze critiek op een door hen als heilig verklaard boek op redelijke gronden steunt.

Te ontkennen is het niet, dat de bijbel noch wetenschappelijk, noch historisch meer is te handhaven. Dat moeten langzamerhand de meest geloovige geleerden toegeven. Doch, ook ten opzichte van de moraal, is de bijbel niet meer passend in het kader van onzen tijd, integendeel houdt hij in belangrijke mate de voortschrijdende beschaving tegen en daarom dient er ernstig naar te worden gestreefd, dit boek elken invloed op het volksleven te ontnemen.

Dit kan mede het beste geschieden, door dit bijbelboek, dit "goddelijk kompas", te houden buiten het bereik van het kind, en het te verbannen van elke inrichting van onderwijs, waar aan kinderen les wordt gegeven.

Het "woord van god" kan niet goed zijn, omdat de in den bijbel voorgestelde God zelf niet deugt. En wanneer men zou vragen, welken god geldt uwe critiek, zouden wij willen verwijzen naar de uitspraak van den Amerikaanschen vrijdenker Ingersoll, die zijn meening aldus formuleerde:

"...Thans wensch ik U te zeggen, dat wanneer ik van God spreek, ik hiermede het wezen bedoel, dat door Mozes als de Jehovah der Joden omschreven is. Er moge buiten mijn weten in de onbekende grenzenloze oneindigheden een wezen bestaan, maar van dit wezen, indien het bestaat, kan ik niets anders zeggen, dan dat het geen boeken schreef, geen barbaren inspireerde, geen aanbidding verlangt en geen hel heeft gemaakt om dengene, die eerlijk naar waarheid zoekt, daarin te laten verbranden.

Derhalve, spreek ik dus van God, dan bedoel ik dien God, die den mensch tegenhoudt zijn handen uit te strekken naar de vrucht van den boom des levens en die bevreesd is, dat de mensch eeuwig leve; van dien God, die de smarten der vrouwen verhoogde, het moeizame werk van den mensch vermeerderde en in zijn toorn een we-

reld liet verdrinken; van dien God, wiens altaren van menschenbloed rookten, die kinderen liet slachten, vrouwen liet schenden, de menschen tot slaven van anderen liet maken en de aarde met wreedheden en misdaden deed vullen; — van dien God, die voor de weinige uitverkorenen een hemel en voor de menigte een hel maakte en die van eeuwigheid tot eeuwigheid zit te staren naar de kwellingen der verlorenen en verdoemden."

HAVERS.

[11] AAN DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

Geven met verschuldigden eerbied te kennen: W. HAVERS en W.F. OTTEN, respectievelijk Voorzitter en Secretaris van de Vrijdenkersvereniging "De Dageraad" (Goedgekeurd bij Kon. Besl. van 16 Mei 1927, No. 99) afd. 's Gravenhage,

dat zij van oordeel zijn, dat de bijbel op het gemoedsleven van den mensch, in het bijzonder op dat van kinderen en onvolwassen personen, een schadelijken invloed oefent;

dat zij eveneens van oordeel zijn, dat aan den bijbel, noch van wetenschappelijk, noch van historisch, noch van zedelijk standpunt, eenige waarde kan worden toegekend;

dat toch in den bijbel voorkomen, onzedelijke opvattingen, sterk militaristische geboden, wraak- en haatgedachten, anti-humanitaire en anti-sociale inzichten en pornografische verhalen;

dat zij ter ondersteuning hunner beweringen, zoo vrij zijn, aan dit "Adres" als "bijlage" toe te voegen, eenige aan den bijbel ontleende teksten.

Redenen waarom ondergeteekenden Uw College verzoeken in het belang der opvoeding van de kinderen van het Nederlandsche Volk, wettelijke voorschriften uit te vaardigen, waarin wordt bepaald, dat de bijbel als onzedelijk, onhistorisch en onwetenschappelijk geschrift zal worden geweerd van alle onderwijsinrichtingen, waar gewoon lager, uitgebreid lager of meer uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven.

't Welk doende, enz.

w.g. W. HAVERS.
W.F. OTTEN.

[12] **BIJLAGE** behorende bij het door de Vrijdenkersvereniging "De Dageraad", aan de Tweede Kamer gerichte "Adres", inzake het uitvaardigen van wettelijke bepalingen, waarin worde bepaald, dat de bijbel zal worden geweerd van alle onderwijsinrichtingen, waar gewoon lager, uitgebreid lager of meer uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven.

SEXUEELE ZEDEN.

Gen. 3:16. — Tot de vrouw zeide Hij (God): Ik zal zeer vermenigvuldigen Uwe smart, n.l. Uwer dragt; met smart zult gij kinderen baren en tot Uwen man zal Uwe begeerte zijn en hij zal over U heerschappij hebben.

Reeds terstond een uiterst lastig probleem, zoowel voor onderwijzer als voor leerling. De vrouw wordt hier, alleen omdat zij, tegen het desbetreffende verbod in, van een boom een appel#] had geplukt en deze opgegeten,

veroordeeld tot het.... kinderen baren, en als vergroting van de straf, nog al met smart*). Hier laat het "goddelijk kompas" ons heerlijk in den steek. Was het eerst Gods bedoeling, om de voortplanting op andere wijze te doen geschieden? Zou misschien oorspronkelijk Adam met deze functie worden belast? In elk geval staat vast, dat na het eten van den appel aan de vrouw het baren zou worden opgedragen. De vooronderstelling is dus gewettigd, dat de voortplanting, de bevalling oorspronkelijk op andere wijze zou

*) Van verschillende zijden, ook van theologische, is deze opmerking bestreden. Naar men verzekerde, was het "van huis uit" wel de bedoeling van God, om Eva met het "baren" te belasten, doch de operatie zou oorspronkelijk, volgens Gods wil, pijnloos geschieden. Het "met-smart-baren" was een directe straf voor het eten van de door God verboden vrucht.

Deze bewering steunt op geen enkelen redelijken grond. Alleen, wij kunnen het ons nu eenmaal moeilijk anders indenken, dan dat de vrouwelijke wezens na mannelijke bevruchting, het aanzijn scheppen aan een nieuwe generatie, doch de bijbelverklaring is ten dezen opzichte, onvoldoende.

Volgens de eerste verzen van Genesis was de geheele schepping geregeld, zelfs apen, tijgers, vlooien, olifanten, walvissen, snoeken, enz. hadden een naam gekregen, toen pas in vers 18 God de verzuchting slaakt:

"Het is niet goed, dat de mensch alleen zij, ik zal hem eene hulpe maken", enz.

Waarom was het niet goed, dat Adam alleen was? Het is waar, een kind dat alleen is, zint op het uithalen van "katekwaad", en daar Adam erg jong was, is er voor het standpunt van God iets te zeggen. Eva dus feite- [deze noot wordt vervolgd onder pagina 13]

#] Noot van RvE. Het behoeft nauwelijks vermelding dat in de bijbel niet wordt gesproken over een appel; slechts over eten van (de vrucht van) de boom der kennis van goed en kwaad.

[13] hebben plaats gehad. God veranderde dus plotseling zijn eigen werk, door het organisme van de vrouw totaal te wijzigen, alleen door een beet in een appel, welke God, die alwetend zou zijn, wist dat zou geschieden. Maakt zoo iets nu eens duidelijk aan kinderen.

In de tweede plaats is het toch een wreedheid en een laagheid zonder weerga, om aan alle milliarden vrouwen, die na Eva zouden komen, dezelfde straf op te leggen, die Eva ontving. Was het vergrijp zoo ernstig? En God zoo onrechtvaardig?

Dat de strafbepaling in haar algemeenheid onjuist is, zal moeten worden toegegeven, daar verschillende vrouwen... zonder smart baren.

De opvoedkundige waarde van dezen tekst komt in bijna elk woord tot uiting, zoo bijv. in: ...tot Uwen man

zal Uwe begeerte zijn. Welk antwoord moet de onderwijzer geven, wanneer een kind vraagt naar nadere verklaring?

Waarom God bepaalde, dat de man over de vrouwen zou heerschen, wordt niet nader aangetoond, tenzij het zou zijn, omdat Eva het eerst in den appel

beet.

Echter, niemand zal durven ontkennen, dat Gods ordonnantie in dit opzicht, absoluut onjuist is. Gelukkig trouwens ook. Dat, vooral in christelijke landen, de vrouwen door de wetgeving worden achteruitgesteld, is volkomen waar, doch dat de praktijk van het leven er op wijst, dat wij gaan in de richting der gelijkstelling van vrouw en man, is moeilijk te weerspreken.

Over de rechttopgaande, als mensch sprekende slang, die Eva verleidde, zullen we maar niet spreken. Door de kwestie Dr. Geelkerken#] is voldoende stof opgewaaid. Alleen de opmerking, dat de slang, die oorspronkelijk beenen had, vanaf dat oogenblik op zijn buik zou moeten kruipen en aarde eten. Dit

lijk op de wereld gekomen als een soort van afleiding voor Adam. Logisch was het toch geweest, dat God, die alles zoo punctueel had voorbereid, toen hij een rib van Adam had omgevoerd in een schoone maagd, reeds terstond had aangegeven de taak, die de vrouw zou hebben te vervullen.

Dat ons Lieve Heer later, na de appelen-geschiedenis, de vrouw zou laten baren, met smart, à la bonheur, daarvoor was hij nu eenmaal een liefderijk en barmhartig wezen, maar God ontkomt niet aan het feit, dat het zijn duren plicht was geweest, in Gen. 2:18 of desnoods in Gen. 2:22, de taak der vrouw ietwat nauwkeuriger uit te stippelen.

Het heeft reeds vaak de aandacht getrokken, dat men op de oude platen het eerste menschenpaar ziet afgebeeld, voorzien van een navel. Dat klopte natuurlijk niet en men heeft er dit op gevonden: De mensch was geschapen naar Gods beeld en omdat ook God voorzien was van een....

Hoor eens, wij durven wel wat aan, maar de kwestie of Onze Lieve Heer een navel heeft of niet, moeten de geloovigen maar onder elkaar uitvechten.

#] Noot van RvE: Johannes Gerardus Geelkerken (1879 - 1960) was een theoloog en predikant, die het verhaal van de slang en de "appel" niet letterlijk nam en daarom werd geschorst en afgezet.

[14] laatste wel een beetje gek; de aarde is nu eenmaal slecht voedsel. Maar dat nu niet één, maar **alle** slangen werden veroordeeld, is een schandelijke onbillijkheid.*) Blijksaar spraken de slangen in den aanvang de menschelijke taal.

Gen. 4:1. — En Adam bekende Heva zijn huisvrouw en zij werd zwanger en baarde Kaïn.

Gen. 4:2. — En zij voer voort te baren zijn broeder Habel.

Gen. 4:17. — En Kaïn bekende zijn huisvrouw en zij werd bevrucht en baarde Henoch.

Gen. 4:19. — En Lamech nam zich twee vrouwen.

Gen. 16:1. — Doch Saraï, Abrams huisvrouw, baarde hem niet en zij had een Egyptische dienstmaagd, welker naam was Hagar.

Hier volgt een gesprek tusschen de twee echtgenooten Saraï en Abram. De vrouw begint het onderhoud aldus:

*)

Gen. 16:2. — Zie toch, de Heere heeft mij toegesloten, dat ik niet bare. Ga toch in tot mijne dienstmaagd, misschien zal ik uit haar gebouwd worden.

Wij noodigen thans ieder uit kennis te nemen van de volgende teksten, waarin op de meest afstootende wijze wordt verhaald, hoe de dienstmaagd Hagar, die, op bevel harer meesteres, de bijzit van haar meester is geworden, door mevrouw Saraï wordt gehoond en gedwongen tot de vlucht, niettegenstaande het **bekennen** van Abram tot gevolg had gehad dat zij zwanger was geworden. Of in

dien tijd de dienstmaagden ook zelf een stem in het kapittel hadden, wanneer haar meesters hen wilden "bekennen" of tot hen wilden "ingaan", vertelt Gods Woord niet.

....Wij naderen hier een stukje bijbelsche geschiedenis, dat met den naam pornografie zeer zacht is aangeduid. Het is n.l. het verhaal van den eersten bijbelschen dronkaard Noach.

*) Wij hebben dezen eersten, vrijwel onschuldigen, tekst ietwat uitvoerig besproken en hoe aanlokkelijk het ook is, om elken tekst van commentaar te voorzien, zullen we ons voor het vervolg slechts een enkele maal een opmerking veroorloven, omdat anders dit bescheiden boekje te groote afmeting zou krijgen. Laat de vriendelijke lezer, met de desbetreffende teksten uit den bijbel voor zich, op dezelfde wijze daarop kritiek oefenen en zich dan de vraag ter beantwoording voorleggen of een smerig en onwetenschappelijk werk als de bijbel is, niet van elke inrichting, waar kinderen onderwijs ontvangen, behoort te worden geweerd.

De teksten hebben we getrouwelijk overgenomen uit den bijbel (Statenvertaling). H.

[15] Gen. 9:20. — En Noach begon een akkerman te zijn en hij plantte een wijngaard. En hij dronk van dien wijn en hij werd dronken en hij ontblootte zich in het midden van zijn tent.

Deze alcoholist was nogal gepromoveerd tot "aartsvader". Het is bepaald verheffend, vooral voor kinderen, om te lezen, hoe dit dronken zwijn, dat spiernaakt in zijn tent lag, één zijner kinderen, die hem bespot, vervloekt. Overigens schijnt dit heerschap niet veel last te hebben ondervonden van zijn onmatig drinken, want volgens Gen. 9:29, bereikte hij den leeftijd van 950 jaren.*)

In dit verband wijzen we even op een tekst, die uitstekend dienst kan doen, om, met een beroep op den bijbel, het gebruik van alcohol te verdedigen. We vinden n.l. in:

Spreuken 31:6 en 7. — Geef sterken drank den gene, die verloren gaat, en wijn den gene, die bitterlijk bedroefd van ziel zijn; dat hij drinke en zijn armoede vergete en zijner moeite niet meer gedenke.

Van paedagogisch standpunt gezien, wel een mooie raadgeving. Het loont de moeite om nog even de kennis-making te

*) De theologen zitten met den ouderdom der bijbelsche patriarchen wel wat verlegen. Een paar leeftijden laten we hier volgen. Adam werd 930 jaar; toen hij 130 jaar was, kreeg zijn vrouw nog een kindje (Seth) dat den gezegenden leeftijd van 912 jaar bereikte. Enos werd 905 jaar, Kenan 910. Methusalem sloeg het record. Op zijn 187e jaar kreeg hij een zoon en leefde daarna nog... 782 jaar; werd dus 969 jaar oud. Gen. 5:32 deelt ons mede, dat Noach, toen hij 500 jaar oud was, nog 3 zonen: Sem, Cham en Jafeth "gewon". Het is wel een geweldige prestatie op zulk een leeftijd, dat moet erkend worden.

De ongelooflijk lange leeftijden der oude Joden hebben heel wat pennen in beweging gebracht. Leo Taxil, de geweldige bijbelcriticus, verhaalt, hoe de Roomsche theologen hebben getracht dit verschijnsel te verklaren, door te zeggen, dat jaren

De dronkenschap van Noach, schilderij van Giovanni Bellini

feitelijk beteeekenden manen, zoodat Methusalem bijv. niet op ruim 900-jarigen leeftijd zou zijn gestorven, doch op ruim 80-jarigen leeftijd. Echter Kanunnik Rohrbacker houdt vol, dat hier wel degelijk bedoeld zijn gewone jaren en hij wijst bijv. op Abraham, die volgens Gen. 25 op 175 jaren "oud en des levens zat", overleed.

Deze katholieke schrijver wijst er terecht op, dat bij rekening met maanden, de toestand nog ingewikkelder wordt. Men oordeele: Enos, Kenan, Mahalaleel kregen kinderen op 90, 70 en 65-jarigen leeftijd. Rekent men nu bij maanden, dan zouden zij kinderen hebben verkregen op den leeftijd van circa 7½ en 5½ jaar. En Nachor, die volgens Gods woord een kind verwekte op 29-jarigen leeftijd, zou dan in werkelijkheid 2 jaar en 5 maanden oud zijn geweest. Henoch maakte het nog mooier, die stierf heelemaal niet. Gen. 5:24 zegt: "Henoch dan wandelde met God en hij was niet meer, want God nam hem weg."

Arme onderwijzer, die het kind in een dergelijken doolhof den weg moet wijzen.

[16] hernieuwen, met den "aartsvader", Abram, die bij bijzondere beschikking van God, later Abraham zal heeten, terwijl zijn vrouw van Saraï in Sara wordt herdoopt.

Deze souteneur trekt met zijn vrouw naar Egypte en alleen, omdat hij bevreesd is, dat hem leed zal worden aangedaan en van verlangen naar bezit, laat hij zijn vrouw voor zijn zuster doorgaan.

Gen. 12:11. — Abram zeide tot Saraï zijne huisvrouw, Zie toch, ik weet dat ge een vrouw zijt, schoon van aangezicht.

En het zal geschieden, als U de Egyptenaren zullen zien, zoo zullen zij zeggen: dat is zijne huisvrouw en zij zullen mij dooden en u in het leven behouden. Zeg toch, dat gij mijne zuster zijt... opdat het mij welga om U.

Nauwkeurig wordt verder medegedeeld — en dit is vooral een uitnemend opvoedingsmiddel, om bij het kind eerlijkheid en ridderlijkheid op te wekken — hoe Saraï het liefje werd van koning Farao en Abraham, in ruil daarvoor, kreeg: schapen, runderen, ezelen, knechten, maagden, ezellinnen en kemelen.

Wordt vervolgd.

Algemene Jaarvergadering te Utrecht, 24 mei 2022

door **Jaap van Dijk**, secretaris (afgetreden); foto's van **René van Elst**

Zijn we alweer een jaar verder? De vorige vergadering, nogal laat, vond plaats in november 2021. We hebben de jaarvergadering weer naar het voorjaar gehaald, zoals het hoort.

Ditmaal zaten we in een collegezaal. Ik herkende er ook een theaterzaal in. De vergaderingen zijn college nog theater en ook geen one man show. Jaarvergaderingen zijn ook niet het hoofddoel van onze vereniging, hoewel dat in de afgelopen Corona Periode wel zo leek. Ik was secretaris in deze periode, het was voornamelijk vergaderen via het scherm en verder weinig tot geen actie.

Was de zaal zo groot of waren er echt weer minder mensen dan op de vorige vergadering? Het laatste was het geval. Valt dat de organisatie aan te rekenen, hebben we iedereen tijdig ingelicht of is er vergader-moeheid of zelfs desinteresse onder de leden... Zoja vanwege wat? Later in het programma kwam dit ook even ter sprake. We zijn oude witte mannen waarvan de houdbaarheidsdatum beperkt is. Dat betekent niet dat de ouderen moeten oprassen, maar dat we meer verjonging moeten aanboren. Hoe doe je dat?

Een van onze actieve oudere leden, Anton van Hooff (voorstaande foto, midden), leidde een video in van Jeroen ten Voorde. Een 'actieve jongere' die niet in staat was om op de vergadering aanwezig te zijn en zijn werk als hoogleraar voor Stichting Leerstoel Leo Polak via de video kwam verantwoorden. Zie hiervoor de transcriptie elders in dit blad en

<https://www.youtube.com/watch?v=irzPhimjOJg>

Bij opmerkingen over de notulen werd geadviseerd om het officieel verslag van de ledenvergadering niet zomaar op het internet te plaatsen, maar achter een wachtwoord zodat vreemden hier geen inzage in hebben. Als vertrekkend secretaris wil ik zeggen dat we als bestuur wel alles op Dropbox plaatsen. Dit is dan alleen toegankelijk voor bestuursleden of iemand die eenmalig toegang tot een document kan krijgen. We kunnen dit natuurlijk ook doen voor alle documenten voor de jaarvergadering en de Website behouden voor niet bestuurlijke info.

Daar zal in een volgende bestuursvergadering over beslist kunnen worden.

Financiële gegevens zijn echter verplicht toegankelijk en ook statuten, beleidsplan en het jaarverslag van de vereniging geven informatie aan eventuele nieuwe leden. Naar aanleiding van een oproep om bij afwezigheid een ander lid volmacht tot stemmen te geven willen we dat aantal beperken en ook moeten deze tijdig bij het bestuur gemeld worden. Iets voor de op te richten werkgroep voor de nieuwe statuten.

Tomasz Radecki (foto hierboven) gaf een korte uitleg over het vluchtelingenwerk dat hij eerst deed onder de vlag van het AV en dat nu mee verhuisd is naar DVG. Zijn verslag leest u ook in in de vorige Vrijdenker van de maand mei. Uw hulp wordt gevraagd, mail uw voorstel naar asiel.wg@atheistischverbond.org

Ook Hans de Vries werkt met de Atheïstisch Seculiere Partij onder vluchtelingen en bevestigt de moeizame opstelling van het IND. Uit de vergadering komt een voorstel om hiervoor de media op te zoeken.

Sjef Wester heeft ideeën rond de onderwijscommissie maar ervaart geen medewerking... van wie?

Sjef Wester

De redactie van de Vrijdenker (die nu op proef enkele malen in keur wordt gedrukt) heeft twee productieve redacteurs erbij. Er worden in overleg met het bestuur nu meer artikelen op de website geplaatst. Ook is de vraag om ernaar te streven om het aantal verkooppunten van losse nummers uit te breiden.

Er is een opvallende bestuurswissel. Door verhuizing naar Vlaanderen zal deze corona-secretaris het bestuur verlaten, maar het bestuur wordt versterkt door toetreders van Floris van den Berg en Bart Collard. Bart antwoordt positief op de fusie tussen de twee verenigingen. Beide mannen worden verkozen en tevens Stanley Bakker opnieuw als voorzitter.

Floris van den Berg

Stanley Bakker

Voor een aantal veranderingen in de statuten van de fusievereniging is een commissie nodig, een drietal, Anton van Hooff, Tomasz Radecki en Henk Engelsman zullen zich daarover buigen. Op de Website moet net als bij die van het AV een mededeling komen over de fusie. In de rondvraag bracht Frans van Dongen tot uiting dat hij bereid was zich in te zetten voor de lobbygroep binnen de politiek. Deze was reeds actief tussen 2011 en 2017 maar door tijdgebrek was dit gestopt. Hij stelde een themabijeenkomst voor over Activisme.

Bart Collard

Bij dit afscheid hoop ik van harte dat onze vereniging inderdaad weer een activistische groep wordt. Dat kan in het parlement, op straat, in de scholen en universiteiten en de media.

Ooit hadden we een eigen radio en tv-afdeling. Gelukkig wordt er nu ook weer praktisch en creatief nagedacht over het nieuwe uitzenden via een podcast- en vodcast programma met eigen opnamen actief binnen de multimedia. DVG, laat je stem horen.

INGEZONDEN BRIEF

Reactie op Kees Ringeling

Beste Kees,

Je reageert in de Vrijdenker van mei j.l., pag. 14, op mijn brief aan Floris van den Berg over Woke in de collegezaal.

Nou nou dacht ik, met zulke atheïstische vrienden heb ik geen atheïstische vijanden meer nodig. Het is zo'n van dik hout zaagt men planken-reactie, dat ik dacht, zal ik het negeren? Maar, ik kan zelf ook wel pittig schrijven, dus ik wil niet kinderachtig zijn. Bovendien, een kans om wat recht te zetten wil ik wel aangrijpen.

Je vertaalt het woord cancelen rechtstreeks met ontslagen worden. Qua Engels klopt dat niet, ontslagen worden is to fire. Cancelen vertaald is boycotten, ook in de huidige woke-discussie, en daar gaat het hele artikel van Floris over, en mijn reactie evenzo.

Het idee dat professoren ontslagen zouden worden omdat ze wit zijn zoals je zegt, hoe kom je erbij? Nou is boycotten ook niet in de haak, maar zoals gezegd, daar sta ik niet achter.

Ik schreef, de discussie moet gevoerd worden. Niet over het ontslaan van wie dan ook, maar, de kern van mijn reactie, over het formeel en informeel achterstellen van vrouwen en van mensen met kleur. Eigenlijk zou ik je daar graag over willen horen, een steuntje in de rug krijgen juist van witte mannen, zoals ik vroeg.

Ik zou hebben geschreven, of samen met Woke hebben geïmpliceerd, dat mensen zich schuldig en waardeeloos moeten voelen door wie ze bij geboorte zijn? Echt niet, in tegendeel, leg me dat niet in de mond. Ik schreef als antwoord op de vraag van mijn zoon of hij zich schuldig moet voelen omdat hij een witte man is: "nee, maar jij kent de geschiedenis (over vrouwen, over mensen met kleur), en daar kan je nu je houding en handelen op baseren". Dat zei ik.

Zeker, de discussie over achterstelling van groepen en personen ontspoort af en toe. Gekozen oplossingen schieten soms hun doel voorbij. Maar is dat niet altijd zo bij strijd die gestreden wordt?

Ik wil nog wat anders inbrengen. Er lijkt bij sommige witte mannen een zekere preoccupatie met Woke te zijn ontstaan. Hoe zit dat? Wordt de witte man echt serieus,

existentieel bedreigd? Of voelt de witte man zich bedreigd?

Wordt de bedreiging van de vrijheid van meningsuiting als argument misbruikt om bijvoorbeeld vrouwen en mensen van kleur klein te houden? Is het als argument een afleiding van wat er echt mis is? Vragen, vragen.

Want ik zie het niet, de serieuze bedreiging van de positie van de witte man, of van de vrijheid van meningsuiting. Nog geen paar weken geleden kunnen drie witte mannen op de Nederlandse tv op prime time een verkrachtingsanekdote vertellen. En lachen joh! Als het woord sorry was gevallen was het programma er nog geweest. Heel erg.

Het hooggerechtshof in de VS, voornamelijk witte mannen, gaat beslissen over abortus en rechten voor minderheden. De tijd kan zomaar 40 jaar teruggedraaid worden. Heel erg.

Ik zie het niet gebeuren hoor, dat opeens mannen in plaats van vrouwen minder betaald krijgen voor hetzelfde werk. Zou wel eens een aardig experiment zijn!

Ik zie het niet, dat witte mannen waar ook ter wereld in flinke aantallen gecanceld worden, geen lezingen meer mogen houden, hun baan op de tocht etc. Mooi zo.

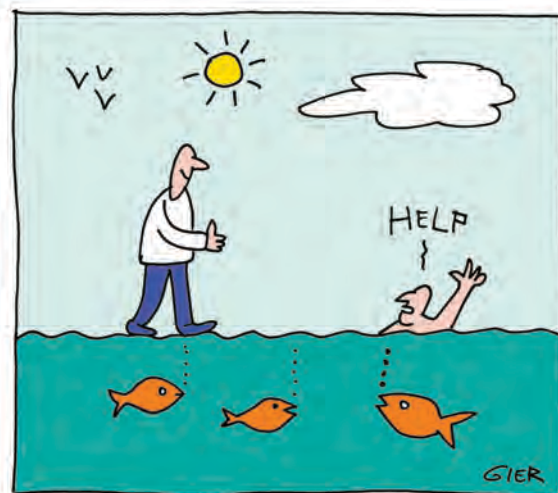
Of dat mannen opeens massaal verkracht worden, als oorlogswapen. Gelukkig niet.

Op 14 mei wordt er op de vrijdenkersdag 's middags over Woke gesproken. Ik kan er helaas niet bij zijn vanwege vakantie in het buitenland. En ik vertrouw het voor geen cent, die discussie, als ik even een kwinkslag mag maken. Nogal een beetje een witte mannenbolwerk, die atheïsten. En weinig jonge mannen ook nog, want dat helpt soms ook al wat. Homo's, transgenders, niet veel denk ik.

Ik wil daarom nogmaals de aandacht vestigen op het artikel dat Maarten Gorter heeft geschreven over de historie van Woke, de terminologie en het ontsporen van het gesprek erover. En op het decembernummer van het magazine Filosofie. Woke als genezingsproces, ik noem het nog maar even.

Want, beste Kees, vrouwen, mensen van kleur, homo's en andere nieuwe minderheidsgroepen, en ja, Joden, natuurlijk, die ook, kunnen wel een steuntje in de rug gebruiken in deze tijd.

Vriendelijke groeten,
Riana Zandbergen

Man loopt over het water, maar andere man verdrinkt, omdat hij niet gelooft dat dit kan in een kartoen!

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker – voorzitter
Floris van den Berg
Bart Collard – secretaris
Jacques Honkoop – penningmeester/vice-voorzitter
Leon Houtzager (a.i.)
Fabian van Langevelde

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874
E-mail: secretaris@devrijegedachte.nl
IBAN: NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie hieronder in het Colofon van dit blad.

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Van Langevelde - Bakker - Houtzager - Collard - van den Berg - Honkoop

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofdredacteur a.i. en eindredacteur
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Herman Reimes
Eelko de Vos

Opmaak:

Jaap van Dijk

Postadres:

De Vrije Gedachte,
Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

E-mail: redactie@devrijegedachte.nl
Website: devrijegedachte.nl
IBAN: NL15INGB0000274551

(Leden- en) abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres: Heetakker 59, 3762 AZ Soest
tel. 085 401 6874

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
 - Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
 - Abonnement € 36,— p.j.
 - Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar) met abonnement € 30,— p.j.
- Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer:

De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden